

Підприємство як суб'єкт та об'єкт ринкових відносин

План

- 1.1. Підприємство, його основні ознаки та принципи функціонування
- 1.2. Організаційно-економічні особливості функціонування різних видів підприємств
- 1.3. Зовнішнє середовище функціонування підприємства
- 1.4. Державне регулювання діяльності підприємств

1.1. Підприємство, його основні ознаки та принципи функціонування

Підприємство

```
graph TD; A[Підприємство] --> B[Самостійна ланка народного господарства];
```

Самостійна ланка
народного господарства

Відокремлена спеціалізована одиниця, основою якої є професійно організований трудовий колектив здатний за допомогою засобів виробництва, що мають в його розпорядженні виготовити потрібну споживачам продукцію(виконувати роботи, надавати послуги) відповідного призначення та асортименту

Самостійний суб'єкт, створений відповідно до діючого законодавства, для виробництва продукції та надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку

Юридична особа, яка відповідає певним
ознакам, що встановленні діючим законодавство
країни, на території якої вона зареєстрована

Відповідно до Господарського Кодексу України

- Підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом держаної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому чинним законодавством.

- Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний І баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.
- Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.
- Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Ознаки підприємства:

1. Проведення підприємницької діяльності, тобто самостійна, ініціативна, систематична діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та їх реалізація з метою одержання прибутку.

2. Певна самостійність у прийнятті господарських рішень

3. Володіння правами юридичної особи

4. Порівняння доходів і витрат, ведення автономного бухгалтерського обліку та складання балансу

5. Єдність і цілісність майнового комплексу, як правило, із замкненою технологічною структурою

Основні умови діяльності підприємства в умовах ринку:

1. Економічна самостійність

3. Самоокупність, рентабельність, самофінансування.

2. Дотримання законів та рішень законодавчої та виконавчої бази

4. Матеріальна зацікавленість та відповідальність за результати діяльності

**Підприємство
самостійно
здійснює:**

1.Розроблення виробничої програми підприємства

2.Операції з цінними паперами та тимчасово вільними грошовими коштами

3.Маркетингові дослідження

4.Планування діяльності

5.Розподіл та використання прибутку

6.Управління персоналом та організацію стимулювання праці

7.Зовнішньоекономічну діяльність та використання валютної виручки

8.Інвестиційну діяльність

Продовження

9. Матеріально-технічне постачання та пошук постачальників

10. Реалізацію продукції та пошук споживачів

11. Вибір банківської установи для розрахункових, кредитних та касових операцій

12. Ціноутворення на продукцію, роботи, послуги

Напрями діяльності підприємства

Виробнича
діяльність

організація та регулювання процесу
вироблення продукції у просторі та
часі

Комерційна
діяльність

реклама, організація збуту
та постачальників

Економічна
діяльність

стратегічне та поточне планування,
облік та звітність, ціноутворення,
ресурсне забезпечення, фінансова
діяльність, зовнішньоекономічна
діяльність

Дослідження
зовніш-
нього середовища

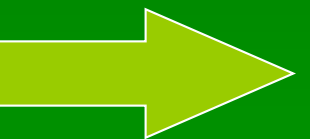
ринку збуту продукції, товарів,
робіт, послуг; ринку факторів
виробництва; інструментів
державного регулювання бізнесу;
конкурентів.

Інноваційна діяльність

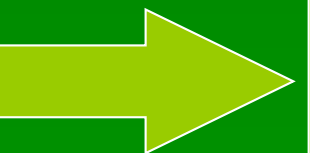
Науково-технічні розробки, технологічна та конструкторська підготовка виробництва, впровадження НТП, формування інвестиційної політики

Управління персоналом та організація стимулювання праці

Пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування, ремонт тощо

Після-продажний сервіс. Товару обслуговування

Кадрова політика підприємства, системи управління персоналом, ефективність використання трудового потенціалу, системи оплати праці, мотивація трудової діяльності, політика оплати праці тощо

1.2. Організаційно-економічні особливості функціонування різних видів підприємств

Класифікація видів підприємств:

За способом утворення та формування статутного фонду

унітарні

корпоративні

За технологічною(територіальною) цілісністю та ступенем підпорядкування

головні

філії

дочірні

асоційовані

**За цілями функціонування
та характером діяльності**

комерційні

некомерційні

За приналежністю капіталу

спільні

іноземні

національні

**За правовим статусом
та формою господарювання**

єдиноособні

кооперативні

арендні

**господарські
товариства**

Джерела
формуван
ня
статутного
фонду за
рахунок:

Механізм
формуван
ня
статутного
фонду
шляхом:

Відношенн
я
робітників
до
власного
підприємст
ва

Коштів
державного
бюджету

Інвестування
коштів та пере
дання майна
засновників

Наймані
робітники

Власних коштів
єдиного
замовника

Розповсюдженн
я
акцій

Співвласники

Об'єднання
коштів декількох
замовників

Викупу
підприємства
його трудовим
колективом

Кредитори

Купівлі
підприємства
новим засновником

Форми

персоніфікації
права
власності

Акціонерний
пай

Пайовий
принцип

Без
персоніфікації
прав власності

Особливості
стимулюван
ня
робітників

Участь у
капіталі

Участь у
прибутку

Порядок
розподі
лу
прибутк
у

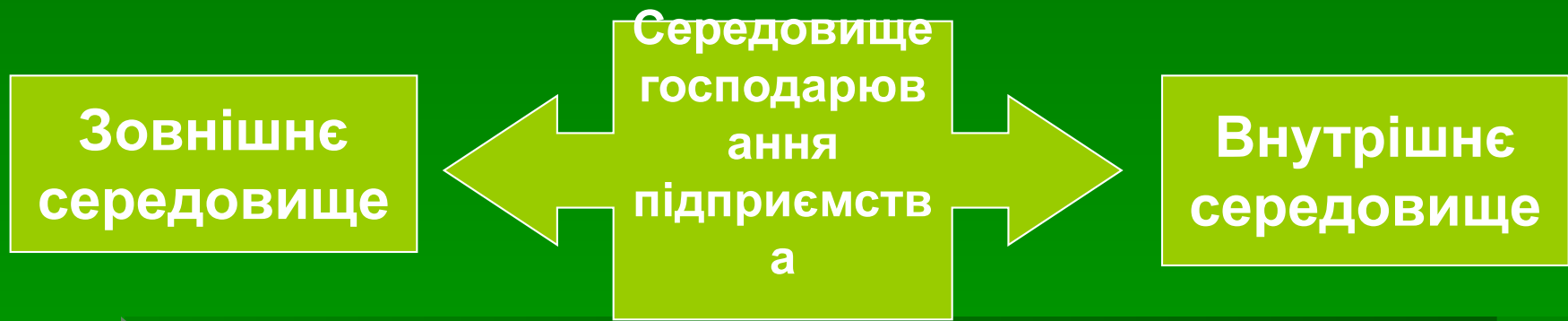
Фонд
виплати
дивідентів

Фонд
нарахувань
на пайові
внески

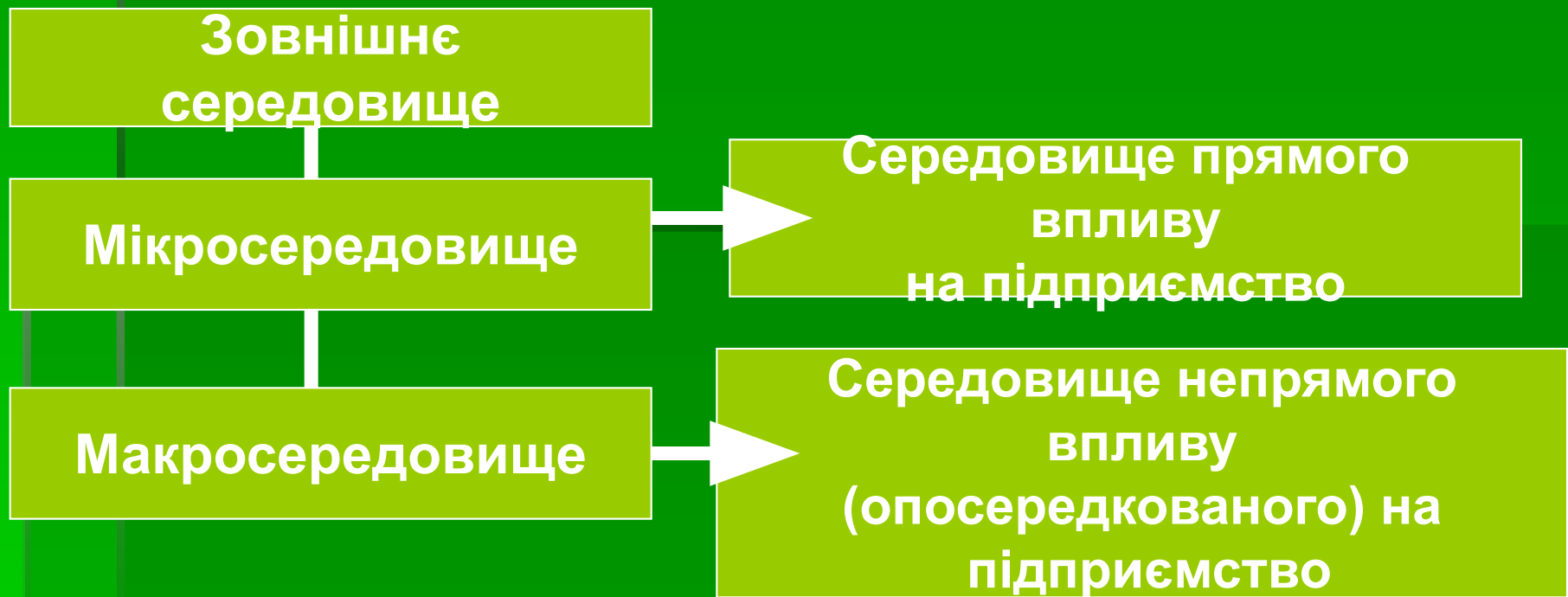
Фонд участі
у прибутку
робітників

Резервний
фонд

1.3. Зовнішнє середовище функціонування підприємства

Зовнішнє середовище – це сукупність господарських суб'єктів; економічних, суспільних і природних умов; національних і міжнародних інституціональних структур; інших зовнішніх умов та чинників, що діють у глобальному оточенні

**взаємозв'язок – рівень сили,
з яким зміна одного
фактора
впливає на інші фактори
зовнішнього середовища**

**складність – число
факторів,
на яке виробнича система
повинна реагувати з
метою свого виживання.**

**Основні характеристики
зовнішнього
середовища**

**невизначеність залежить
від
якості інформації, якою
володіє підприємство з
приводу конкретного
фактора зовнішнього
середовища**

**рухливість – це швидкість,
з якою відбуваються
зміни в оточенні організації**

1.4. Державне регулювання діяльності підприємств

Напрями державного регулювання

Податкове
регулювання

Визначення переліку податків та інших обов'язкових платежів, розмірів та порядку їх сплати.

Грошово -
кредитне
регулювання

Регулювання грошової емісії, рівня позичкового банківського відсотку, надання позик, випуск цінних паперів, вплив на грошові потоки та накопичення суб'єктів господарювання

Соціальний
захист

Пенсійне забезпечення, допомога інвалідам, дітям, страхування життя та здоров'я

Цінове
регулювання

Встановлення державного граничного рівня цін або рівня прибутковості. За потребою компенсація збитків

**Захист
навколишнього
середовища**

**Заходи щодо захисту природи у
вигляді
штрафів і санкцій по забрудненню,
проведення природо захисних заходів.**

**Бюджетне
регулювання**

**Встановлення податкових платежів та
відрахувань до бюджету, фінансування
програм, спрямованих на підтримку
соціально - значущих підприємств,
державне замовлення на виробництво
соціально – значущих видів продукції**

**Регулювання умов
та оплати праці**

**Розроблення державного
законодавства
щодо праці та зайнятості.
Встановлення
мінімальної заробітної плати, виплат
по безробіттю**

Вплив держави на економіку підприємства

Пряме державне регулювання діяльності

Державна реєстрація створення підприємства

Державний контроль за розміщенням та будівництвом

Зобов'язаність дотриманні трудового та соціального законодавства

Антимонопольний контроль

Непряме(економічне) регулювання діяльності

Розміщення державного замовлення з гарантованим матеріально - технічним забезпеченням

Державне регулювання розмірів фонду споживання

Введення системи прогресивного оподаткування трудових доходів

Диференціація умов оподаткування за окремими видами діяльності

**Зобов'язаність дотримання
державного порядку
бухгалтерського обліку
та звітності**

**Регулювання експортно –
імпортних та бартерних
операцій**

**Контроль за екологічною
безпекою підприємства**

**Стимулювання
інвестиційної
та науково – дослідницької
діяльності**

**Контроль за цінами та
порядком ціноутворення**

**Стимулювання розвитку
малих підприємств**

**Регулювання експортно –
імпортних та бартерних
операцій**

Економічне обґрунтування виробничої програми підприємства

План

- **2.1. Виробнича програма підприємства та її показники**
- **2.2 Обґрунтування виробничої програми**

2.1. Виробнича програма підприємства та її показники

Виробнича програма підприємства (план виробництва та реалізації продукції) — це система планових завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені строки згідно договорів поставок

Номенклатура — це перелік назв окремих видів продукції, а *асортимент* — це різновид виробів в межах даної номенклатури

Виробнича програма підприємства

```
graph TD; A[Виробнича програма підприємства] --> B[Планом виробництва та реалізації продукції]; A --> C[Обсяг випуску продукції]; B --> D[Основним та вихідним розділом плану господарсько – фінансової діяльності підприємства]; C --> E[номенклатуру]; C --> F[асортимент]; C --> G[якість]; C --> H[строки]; C --> I[вартість];
```

- Планом виробництва та реалізації продукції
- Основним та вихідним розділом плану господарсько – фінансової діяльності підприємства

- Обсяг випуску продукції
- номенклатуру
- асортимент
- якість
- строки
- вартість

Місце виробничої програми у системі планів господарсько-фінансового розвитку підприємства

Підвищення якості, надійності,
поліпшення дизайну виробу з
урахуванням попиту, а також
дій конкурентів

Формування
номенклатури та
асортименту
виробів
відповід-
но до стадії їх
життєвого циклу

Задачі
розроблення
виробничої
програми

Найбільш повне ви-
користання виробни-
чих потужностей та
ресурсного потенціа-
лу підприємства

Забезпечення високих і стійких
темпів зростання випуску
продукції
як у вартісний, так і натуральних
показниках

Показники виробничої програми

Кількісні

вартісні, натуральні, умовно - натуральні трудові

Якісні

сортність, марка, вміст корисного компонента, частка продукції, що відповідає світовим стандартам, частка експортної продукції

Натуральні показники

характеризують виробничу спеціалізацію підприємства та частку на ринку того чи іншого продукту

Трудові показники

використовуються у внутрішньовиробничому плануванні для оцінки трудомісткості необхідної продукції та виробничої програми підприємства, яке виробляє широкий асортимент продукції, для співставлення витрат з отриманим прибутком, оцінки ефективності діяльності підприємства

Вартісні показники

використовуються у внутрішньовиробничому плануванні для оцінки трудомісткості необхідної продукції та виробничої програми підприємства, яке виробляє широкий асортимент продукції, для співставлення витрат з отриманим прибутком, оцінки ефективності діяльності підприємства

підприємства

Універсальними показниками в системі оцінки обсягів виробництва та реалізації продукції є вартісні, до яких відносять:

- товарна продукція, - умовно-чиста
- валова продукція, - нормативно чиста
- реалізована, - валовий оборот
- чиста, - внутрішньозаводський оборот

Товарна продукція – характеризує обсяг готової продукції, напівфабрикатів, призначених для реалізації на сторону (іншим підприємствам), а також робіт і послуг промислового характеру, що виконані для інших підприємств.

$$T_n = GP + PF + Pp + Ob,$$

де GP – готова продукція;

PF – напівфабрикати, що реалізуються на сторону (іншим підприємствам);

Pp – робота промислового характеру, що виконується для інших підприємств, своїх підрозділів;

Ob – вартість обробки продукції з давальницької сировини

ТОВАРНА ПРОДУКЦІЯ

Готова продукція

Тара, виготовлена для пакування готової продукції

Напівбаффрикати, що реалізуються на сторону

Вартість капітального та поточного рахунку

Вартість роботи промислового характеру стороннім організаціям

Вартість переробки давальницької сировини

Валова продукція характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт, послуг, виконаних на підприємстві за певний(плановий) період у незмінних (порівнянних) цінах

$$\text{ВП} = \text{ТП} + (\text{НПп} - \text{НПк}),$$

де НПп, НПк – вартість залишків незавершеного виробництва відповідно на початок і кінець планового періоду, грн.

Валовий оборот характеризує загальний обсяг продукції, робіт, що виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення(для власних цілей чи для реалізації на сторону)за певний (плановий) період

$$\text{ВО} = \text{ВП} + \text{ВЗО},$$

де ВЗО- внутрішній заводський оборот

Чиста продукція підприємства характеризує додаткову(нову) вартість, що створена на даному підприємстві за певний(плановий) період

$$ЧП = ТП - МВ - А,$$

де МВ- матеріальні витрати;

А – нарахована амортизація від вартості основних фондів

на їх ремонт і повне відновлення

Нормативно-чиста продукція характеризує частину ціни виробу (робіт, послуг), яка включає основну й додаткову заробітну платню персоналу з відрахуваннями на соціальні заходи та нормативний прибуток

$$\text{НЧП} = \sum_{i=1}^m N_i \times \text{Нчп}_i, \quad \text{Нчп}_i = З + \text{П}_н, \quad \text{П}_н = С_d \times \frac{P_n}{100},$$

$$З = З_{\text{ор}} + З_{\text{інш}}, \quad З_{\text{інш}} = З_{\text{ор}} \times K_3, \quad K_3 = \frac{З' - З'_{\text{ор}}}{З'_{\text{ор}}},$$

де N_i — обсяг випуску i -го виду продукції або послуг промислового характеру, нат. од.; Нчп_i — норматив чистої продукції i -го виду, грн; m — кількість різних видів продукції (послуг), що виготовляються на підприємстві, од.; $З$ — заробітна платня у розрахунку на одиницю продукції, грн; $\text{П}_н$ — нормативний прибуток, грн; $С_d$ — собівартість одиниці продукції за вирахуванням прямих матеріальних витрат (додані витрати), грн; P_n — норматив прибутку від собівартості за вирахуванням прямих матеріальних витрат, %; $З_{\text{ор}}$ — заробітна платня основних робітників, грн; $З_{\text{інш}}$ — заробітна платня інших працюючих, грн; K_3 — коефіцієнт розподілу заробітної платні; $З'$ — заробітна платня промислово-виробничого персоналу підприємства за рік, грн; $З'_{\text{ор}}$ — заробітна платня основних робітників підприємства за рік, грн

Реалізована продукція — це товарна продукція, яку фактично відвантажено й оплачено споживачем продукції підприємства за певний (плановий) період

$$\text{РП} = \text{ТП} + (\Gamma_{\text{п}} - \Gamma_{\text{к}}) + (O_{\text{п}} - O_{\text{к}}), \text{ грн.},$$

де $\Gamma_{\text{п}}$, $\Gamma_{\text{к}}$ — залишки готової нереалізованої продукції відповідно на початок і кінець планового періоду, грн;
 $O_{\text{п}}$, $O_{\text{к}}$ — залишки продукції відвантаженої, за яку термін оплати не настав і продукції на відповідальному зберіганні у покупців відповідно на початок і кінець планового періоду, грн

Величина незавершеного виробництва

$$НП = \frac{N \times C \times Дц}{Д} \times \frac{Кнз}{C1}, \quad Кнз = M + 0.5C1, \quad \text{або}$$

$$Кнз = \frac{C_0 + 0.5C_n}{C_0 + C_n}$$

N – кількість виробів у натуральних одиницях; **З** – собівартість одного виробу, грн; **Дц** – тривалість циклу виготовлення одного виробу, робочих днів; **Д** – кількість робочих днів в році; **М** – сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу, грн; **С1** – собівартість одиниці виробу без матеріальних витрат, грн; **С₀** – одноразові витрати спочатку циклу виготовлення продукції, грн; **С_п** – поточні витрати на виготовлення продукції, грн

Відносні показники виробничої програми

1. Коефіцієнт товарності (К_т), який характеризує долю продукції, готової до реалізації, в загальному обсязі виробленої продукції. Опосередковано цей коефіцієнт дозволяє оцінити тривалість виробничого циклу, рівень ефективності його організації. Збільшення коефіцієнту товарності свідчить про скорочення частку незавершеного виробництва в загальній структурі валової продукції.

$$K_t = TP / VP$$

2. Коефіцієнт внутрішньовиробничого комбінування (К_к) характеризує кількість стадій виробничого процесу; визначається відношенням обсягу внутрішнього заводського обороту до обсягів валової продукції.

$$K_k = BZO / VP$$

2.2 Обґрунтування виробничої програми

$$\text{ВП(ТП)} = \text{ОФХФО},$$

де **ОФ** – середньорічна вартість основних виробничих фондів, грн;

Фо – фондівіддача, грн

$$\text{ВП(ТП)} = \text{РХПТ}, \text{грн}$$

де **Р** – чисельність працюючих на підприємстві, люд.; **ПТ** – продуктивність праці, що може бути вираження показником виробітку, грн/люд.

$$\text{ВП} = \text{ПМХКвик}, \text{грн}$$

де **ПМ** – проектна потужність підприємства, грн;

Квик – коефіцієнт використання проектної потужності

ОСНОВНІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПІД ВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

План

- 3.1. Поняття та склад основних фондів підприємства
- 3.2. Форми обліку та методи оцінки основних фондів підприємства
- 3.3 Знос та амортизації основних фондів
- 3.4 Відтворення основних фондів
- 3.5. Показники використання основних фондів
- 3.6. Виробнича потужність підприємства та методи її визначення

3.1. Поняття та склад основних фондів підприємства

Засоби виробництва

Засоби
праці

Предмети
праці

Виробничі
фонди

Основні фонди

Оборотні фонди

Основні фонди – засоби праці, які використовуються в процесі виробництва тривалий час(впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення до експлуатації), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлений продукт поступово по мірі використання.

Розрізняльні особливості основних та оборотних фондів підприємства

Основні фонди	Особливості	Оборотні фонди
Тривалий час	Тривалість функціонування	Участь тільки в одному виробничому процесі
Частково	Ступінь використання у виробничому процесі	Повністю
Поступово	Перенесення вартості на вартість виробленої продукції	Повністю
Зберігають	Зміна натурально-речовинної форми	Змінюють

Структура основних фондів підприємства

Основні фонди

Основні виробничі фонди

Основні фонди не виробничого призначення

Активна частина

- робочі машини та механізми;
- транспортні засоби;
- силові машини та устаткування;
- виробничий інвентар та інструмент

Пасивна частина

- виробничі споруди, будинки;
- передавальні пристрої;
- господарський інвентар

- житлові будинки;
- культурно-побутові об'єкти;
- комунальні споруди;
- будинки медичного призначення;
- багаторічні насадження

Класифікація основних фондів

Ознака класифікації	Види основних фондів	Призначення та стисла характеристика
Участь у виробничому процесі	виробничі	обслуговують господарську діяльність підприємства та створюють умови для її успішного здійснення
	невиробничі	призначені забезпечити вирішення соціальних завдань
Ступінь участі у виробничому процесі	активна частина	основні фонди, які використовуються для безпосереднього впливу на предмети праці (машини, обладнання, інструмент, вимірювальні прилади)
	пасивна частина	забезпечують функціонування та здійснення процесу виробництва (будівлі, споруди, інвентар)

3.2. **Форми обліку та методи оцінки**

Облік основних фондів

У натуральному
вираженні

У вартісному
виразі

здійснюється для
визначення технічного
складу основних фондів,
виробничої потужності
підприємства, ступеня
використання
обладнання

необхідна для визначення
загального обсягу, динаміки;
структури основних фондів;
величини вартості,
перенесеної
на вартість готової продукції,
розрахунку економічної
ефективності вкладення

Оцінка основних фондів-це грошовий вираз їхньої вартості

Види вартості основних фондів

1.

Первісна

Фактична вартість основних фондів на момент введення в дію чи придбання:
 $Сперв = Спридб + Сдост + Смонт + Сін$,
Спер-ціна придбання устаткування;
Сдост- транспортні витрати на його доставку;
Смонт- витрати, пов'язані з монтажем устаткування;
Сін – інші витрати, пов'язані з введенням основних фондів у дію.

Вартість відтворення в сучасних умовах

2.

Відновлення

точної копії основних фондів з використанням аналогічних матеріалів та збереженням

всіх експлуатаційних параметрів.

3.

Дооцінення

Вартість основних фондів після дооцінення

4.

Залишкова

Реальна вартість основних фондів ще не перенесена на вартість виготовленої продукції:
 $С_{зал} = С_{перв} - С_{зн}$,
С_{зн}-вартість зносу(амортизації)

5.

Ліквідаційна

Вартість основних фондів, яку підприємство очікує отримати від їх ліквідації(продажу)по закінченню терміну корисного використання за мінусом витрат,що пов'язані з процесом їх ліквідації (продажу)

6.

Амортизаційна

Вартість спрацювання основних фондів:
 $С_{ам} = С_{перв} - С_{лікв}$

7.

Балансова

Вартість напочаток розрахункового року:

$$Сбал = Сп + Вп + Вк + Врек - Вв - А$$

Сп-балансова вартість основних фондів на початок року, що передує звітному року;

Вп-витрати на придбання нових основних фондів;

Вк-вартість капітального ремонту;

Врек-вартість на реконструкцію;

Вв-вартість введених в експлуатації основних фондів упродовж року, що передував звітному;

А-сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у році, що передував звітному

8.

Середньо-річна

$$ОФ = ОФн + \frac{ОФвв}{12} + \frac{Твв}{12} \times ОФвиб \times \frac{Твиб}{12}$$

ОФн-вартість основних фондів на початок року;

ОФвв-вартість нових введених основних фондів;

ОФвиб-вартість вибулих основних фондів;

Твв-кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонують основні фонди;

Твиб-кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів

3.3 Знос та амортизації основних фондів

Знос основних фондів

```
graph TD; A[Знос основних фондів] --> B[Фізичний знос-втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.]; A --> C[Моральний знос-знецінення вартості основних фондів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.]; B --> D[Методи визначення]; C --> D; D --> E[ ]; D --> F[ ];
```

Фізичний знос-втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження.

Моральний знос-знецінення вартості основних фондів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу.

Методи визначення

- за даними обстеження технічного стану (обчислення відносної величини економічного спрацювання, тобто відношення їх вартості, перенесеної на вартість готової продукції до загальної балансової вартості на кінець року)

- за строком експлуатації

$$K = \frac{T_f}{T_n}$$

де T_f -актичний термін служби, років; T_n -нормативний термін служби, років.

-знос першого року:

$$M_1 = \frac{(\Phi_p - \Phi_v)}{\Phi_p} \times 100,$$

де Φ_p -первісна вартість основних фондів; Φ_v -відновна вартість основних фондів.

- знос другого року:

$$M_2 = \Phi_{пс} - \Phi_{пн} \times \frac{P_c \times T_c}{P_n \times T_n}$$

де $\Phi_{пс}$, $\Phi_{пн}$ - відповідно первісна вартість старого та нового обладнання; P_c , P_n -Річна продуктивність старого та нового обладнання; T_c , T_n - термін служби старого та нового обладнання

- **Амортизація** — процес перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою нагромадження коштів для повного їх відновлення.
- Грошовим виразом розміру амортизації є *амортизаційні відрахування*.
- **Норма амортизації**— відношення річної суми амортизації до вартості основних фондів, виражене у відсотках. Норма амортизації показує, яку частку своєї вартості щорічно переносять засоби праці на створювану ними продукцію.

Методи нарахування амортизації

Прямолінійний метод

Кумулятивний метод

Метод залишку, що знижується

Виробничий метод

Прискорений метод залишку, що знижується

Податковий метод зменшення остаточної вартості

Прямолінійний метод

Щорічно протягом усього терміну функціонування амортизаційні відрахування розраховуються за однією й тією ж нормою від **первісної вартості** основних фондів.

Норма амортизації для певної групи обладнання визначається:

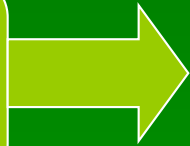
$$N_a = \frac{C_p - C_l}{C_p \times T_{сл}} \times 100\%$$

де C_p - первинна вартість основних фондів певної групи;
 C_l - ліквідаційна вартість основних фондів;
 $T_{сл}$ - термін служби основних фондів, визначений технічною документацією.

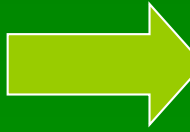
3.4 Відтворення основних фондів

Метод залишку,
що знижується

Використовується норма амортизації розрахована за прямолінійними методом, але амортизаційні суми обчислюються за цією нормою не від початкової вартості основних фондів, а від **недоамортизованої** їх частини

Прискорений
метод залишку, що
знижується

Використовується норма амортизації, розрахована за прямолінійним методом, збільшення в 1,5 - 2 рази, амортизаційні суми обчислюються за цією нормою від **недоамортизованої** частини основних фондів.

Кумулятивний метод

Характеризується більш високими нормами амортизації в першій половині амортизаційного періоду та поступовим їх зниженням у другій половині.

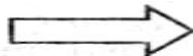

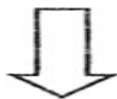
Визначення річних сум амортизації цим методом здійснюється в декілька етапів:

- 1.Визначення суми цілих значень років експлуатації.
- 2.Обчислюється дріб від ділення цілих чисел років експлуатації .При цьому дріб від ділення цілого значення останнього року експлуатації ставиться на перше місце,передостаннього-на друге і т.д.
- 3.Відповідний дріб для кожного року перемножується на ціну устаткування і в такий спосіб визначається сума амортизації за потрібний рік.

Виробничий метод

Заснован на тому, що функціональна корисність основних фондів залежить не від часу, а від результатів їх використання. При цьому строк корисного функціонування визначається обсяго продукції (послуг), які підприємство планує виготовити (виконати) з використанням цих засобів праці.

Норма амортизації визначається:

$$H_A = \frac{C_{п} - C_{л}}{Q_{пл}} \times 100,$$

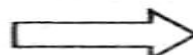
де $Q_{пл}$ — загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство планує виготовити (виконати) з використанням цих засобів праці.

Сума амортизації дорівнюватиме:

$$A = \frac{Q_{ф} \times H_A}{100},$$

де $Q_{ф}$ — фактичний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство виготовило (виконало) з використанням цих засобів праці.

Податковий метод зменшення остаточної вартості

Відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» для застосування цього методу нарахування амортизації основні фонди підприємства розбито на *групи*:

група 1 — будівлі, споруди, їх структурні компоненти та передавальні пристрої, у тому числі житлові будинки та їх частини. Норма амортизації — 2%.

група 2 — автомобільний транспорт та запасні частини до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше офісне обладнання, устаткування та приладдя до них. Норма амортизації — 10%.

група 3 — будь-які інші основні фонди, не включені до груп 1, 2 і 4. Норма амортизації — 6%.

група 4 — електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, їх програмне забезпечення, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, телефони, мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість МШП. Норма амортизації — 15%.

просте відтворення основних фондів, під час якого досягається збереження споживчої вартості основних фондів

здійснюється шляхом:

- технічного переоснащення підприємства;
- реконструкції діючого підприємства;
- розширення діючого підприємства;
- нового будівництва;
- модернізації діючого виробничого обладнання.

Відтворення основних фондів

розширене відтворення, під час здійснення якого споживача вартість та кількість основних фондів підприємства зростає

здійснюється шляхом проведення відповідних ремонтів та заміни застарілих об'єктів. За економічним змістом ремонт можна поділити на:

- поточний;
- капітальний;
- відновний

3.5. Показники використання основних фондів

До показників ступеня зносу основних фондів відносять:

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічна характеристика
Коефіцієнт зносу	Сума зносу основних фондів / Первісна вартість основних фондів	Ступінь зносу та відшкодування витрат на формування основних фондів
Коефіцієнт придатності	Залишкова вартість основних фондів / Первісна вартість основних фондів	Можливість подальшого використання, ступінь невідшкодування витрат на формування основних фондів

Інтенсивність відновлення основних фондів підприємства може бути охарактеризована такою системою показників:

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічна характеристика
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Коефіцієнт оновлення	Вартість введених основних фондів за період / Вартість основних фондів на кінець аналітичного періоду	Питома вага введених основних фондів у їх загальному наявному обсязі; ступінь оновлення основних фондів
Коефіцієнт вибуття	Вартість основних фондів, що вибули за період : Вартість основних фондів на початок аналітичного періоду	Питома вага вибуття основних фондів у їх загальному обсязі, ступінь втрати основних фондів
Швидкість оновлення	$1 / \text{Коефіцієнт оновлення основних фондів}$	Середній період повного оновлення всіх основних фондів

1.

Фондовіддача

$$\Phi_0 = Q / \Phi$$

де Q- обсяг продукції підприємства за рік.
Φ-середньорічна вартість основних фондів підприємства

2.

Фондоємність

$$\Phi_M = \Phi / O$$

3.

Фондоозброєність

$$\Phi_B = \Phi / \Pi$$

де Π- середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства

4.

Інтегральний показник зміни ефективності використання основних фондів

$K_{\text{еф}} = \sqrt{I_{\text{рф}} \times I_{\text{фв}}}$
де $I_{\text{рф}}$ -індекс зміни прибутковості основних фондів за аналітичний період
 $I_{\text{фв}}$ -індекс зміни фондівіддачі основних фондів за аналітичний період

Частковими показниками використання основних фондів є:

1.

Коефіцієнт екстенсивного використання обладнання

$$K_{екс} = \frac{\Phi_{д}}{\Phi_{нор}}$$

де $\Phi_{д}$, $\Phi_{нор}$ - дійсний і номінальний фонд часу роботи обладнання за певний період;
 $\Phi_{нор} = (\Phi_{к} - (В + П)) \times t_{зм} \times С_{зм}$,
де $\Phi_{к}$ - календарний фонд часу;
 $В, П$ - вихідні та святкові дні;
 $t_{зм}$ - тривалість зміни;
 $С_{зм}$ - кількість змін роботи обладнання на добу.

2.

Коефіцієнт інтенсивного використання обладнання

$$K_{інт} = \frac{t_{факт}}{t_{норм}} \text{ або } K_{інт} = \frac{П_{факт}}{П_{норм}}$$

де $t_{факт}$ - фактично використаний час на виготовлення одиниці продукції;
 $t_{норм}$ - технічного обґрунтована норма часу на одиницю продукції;
 $П_{факт}$ - фактична продуктивність обладнання;
 $П_{норм}$ - нормативна продуктивність обладнання

3.

Коефіцієнт інтегрального використання обладнання

$$K_{\text{нтег}} = K_{\text{екс}} \times K_{\text{інт}}$$

4.

Коефіцієнт змінності роботи обладнання

$K_{\text{зм}} = K_{\text{см}} / K_{\text{дн}}$ або $K_{\text{зм}} = \Phi_{\text{д}} / \Phi_{\text{д1}}$
де $K_{\text{см}}$ -кількість відпрацьованих станко-змін;
 $K_{\text{дн}}$ -кількість відпрацьованих станко-днів;
 $\Phi_{\text{д}}$ -дійсний фонд часу роботи всього обладнання;
 $\Phi_{\text{д1}}$ -дійсний фонд часу роботи всього обладнання під час однозмінної роботи.

3.6. Виробнича потужність підприємства та методи її визначення

Виробнича потужність класифікується за такими ознаками:

1) за рівнем розрахунку

— устаткування або укрупненої групи;
— підрозділу підприємства;
— підприємства в цілому.

2) за видами:

— *проектна* — потужність, що визначається в процесі реконструкції (розширення) діючого або будівництва нового підприємства;
— *поточна* виробнича потужність визначається періодично в зв'язку зі зміною умов виробництва або перевищенням проектних показників;
— *резервна* виробнича потужність повинна формуватись і постійно існувати у певних галузях економіки: електроенергетиці, газовій промисловості, на транспорті для покриття так званих пікових навантажень.

3) залежно від періоду виміру

— *вхідна виробнича потужність* — потужність на початок року, яка показує якими виробничими можливостями володіє підприємство на початку планового періоду;
— *вихідна виробнича потужність* — це потужність на кінець року, зумовлена підсумовуванням вхідної потужності та потужності, що вводиться за винятком потужності, що вибуває.

$$ПМ_{ВИХ} = ПМ_{ВХ} + ПМ_{ВВ} - ПМ_{ВИВ},$$

де $ПМ_{ВХ}$ — виробнича потужність на початок періоду;
 $ПМ_{ВВ}$ — введена в плановому періоді виробнича потужність;
 $ПМ_{ВИВ}$ — виведена за плановий період проектна потужність.
— *середньорічна виробнича потужність* обчислюється за формулою

$$ПМ_{СР} = ПМ_{ВХ} + ПМ_{ВВ} \times \frac{к}{12} - ПМ_{ВИВ} \times \frac{12-к}{12},$$

де $к$ — кількість місяців експлуатації обладнання з визначеною потужністю протягом року.

Фактори, що впливають на ефективність використання виробничої потужності

Фактори, що пов'язані зі складом та особливостями структури основних фондів.

- кількість та продуктивність обладнання;
- співвідношення активної та пасивної частини основних фондів;
- рівень технології виробництва;
- рівень зносу обладнання, його технічні характеристики;
- характер використання обладнання.

Фактори, що пов'язані з особливостями продукції, що випускається

- серійність випуску;
- рівень уніфікації виробів та деталей;
- стандартизація матеріалів, обладнання та деталей, що використовуються;
- матеріаломісткість продукції

Фактори, що пов'язані з особливостями організації виробництва продукції

- рівень спеціалізації та кооперації виробництва;
- ступінь концентрації виробництва;
- рентабельність виробництва;
- рівень класифікації кадрів;
- рівень узгодженості та продуктивності між групами машин.

Фактори, пов'язані з рівнем управління виробництвом

- виробнича та організаційна структура виробництва;
- методи управління, що використовуються;
- стиль та техніка управління

НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА АКТИВИ ПІДПРИЄМСТВА

План

- 4.1. Нематеріальні ресурси підприємства.
- 4.2. Нематеріальні активи підприємства.

4.1. Нематеріальні ресурси підприємства.

- ***Нематеріальні ресурси*** — ресурси, які не мають матеріальної основи, але здатні давати прибутки або користь підприємству впродовж досить тривалого періоду. Головною особливістю таких ресурсів є відсутність можливості визначення загального конкретного розміру користі, вигоди, яку вони дають підприємству.

Об'єкти
інтелектуальної
власності

Нематері-
альні
ресурси

Об'єкти
промислової
власності

інформаційна діяльність, пов'язана з одержанням інформаційних матеріалів, їх опрацюванням, зберіганням, використанням та поширенням; програмне забезпечення; банк даних, який характеризується сукупністю програмних, організаційних та технічних засобів, призначених для централізованого накопичення та використання інформації; бази даних; бази знань, твори літератури та мистецтва.

Винахід — принципово нове технічне вирішення існуючої виробничої проблеми, що дає позитивний ефект для народного господарства.
Промисловий зразок — це розроблена автором або авторським колективом модель виробу, який буде випускатися на даному підприємстві.
Раціоналізаторська пропозиція є корисною рекомендацією, що стосується техніки та технології, які використовуються на даному підприємстві.
Товарні знаки та товарні марки — це оригінальні символи, якими товар даної фірми відрізняється від товарів конкурентів.
Гудвіл означає сформований імідж фірми, складовими якого є досвід, ділові зв'язки, престиж товарних знаків, стала клієнтура, прихильність споживачів тощо.

4.2. Нематеріальні активи підприємства.

Нематеріальні активи підприємства — права на використання об'єктів промислової та інтелектуальної власності.

**Елементи нематеріальних активів
мають особливості правового захисту**

Патент — документ, яким держава (державний орган) надає особі або підприємству виключне право використання зазначеного в патенті винаходу або раціоналізаторської пропозиції. Патентовласник володіє монопольним правом на промислове або інше комерційне використання нематеріальних ресурсів і за необхідності може заборонити будь-кому їх використовувати без певного дозволу.

Авторське право є системою правових норм, що визначають виключне право авторів наукових, літературних та художніх творів на використання плодів своєї праці.

Реалізація права власності на нематеріальні ресурси можлива:

- шляхом використання права на матеріальні ресурси самим власником;
- представленням власником такого права іншій зацікавленій стороні.

Ліцензійна
угода

Угода, відповідно до якої власник винаходу, промислового зразка, товарного знаку тощо (ліцензіар) передає іншій стороні (ліцензіату) право на використання в певних межах своїх прав на патенти, ноу-хау, товарні знаки і т. ін.

Ліцензія

Дозвіл на використання нематеріальних ресурсів.. Передбачає, що користувач (*ліцензіат*) використовуватиме об'єкти промислової або інтелектуальної власності впродовж зазначеного в ліцензії терміну та сплачуватиме винагороду власникові (*ліцензіару*).

у вигляді встановлених певних відсоткових ставок до обсягу чистого продажу, до собівартості виробництва, до вартості одиниці ліцензійної продукції — *роялті*

як разова винагорода за весь період користування — *паушальна виплата*

ІНВЕСТИЦІЇ НА
ПІДПРИЄМСТВІ :
ФОРМУВАННЯ,
ВИКОРИСТАННЯ,
ЕФЕКТИВНІСТЬ

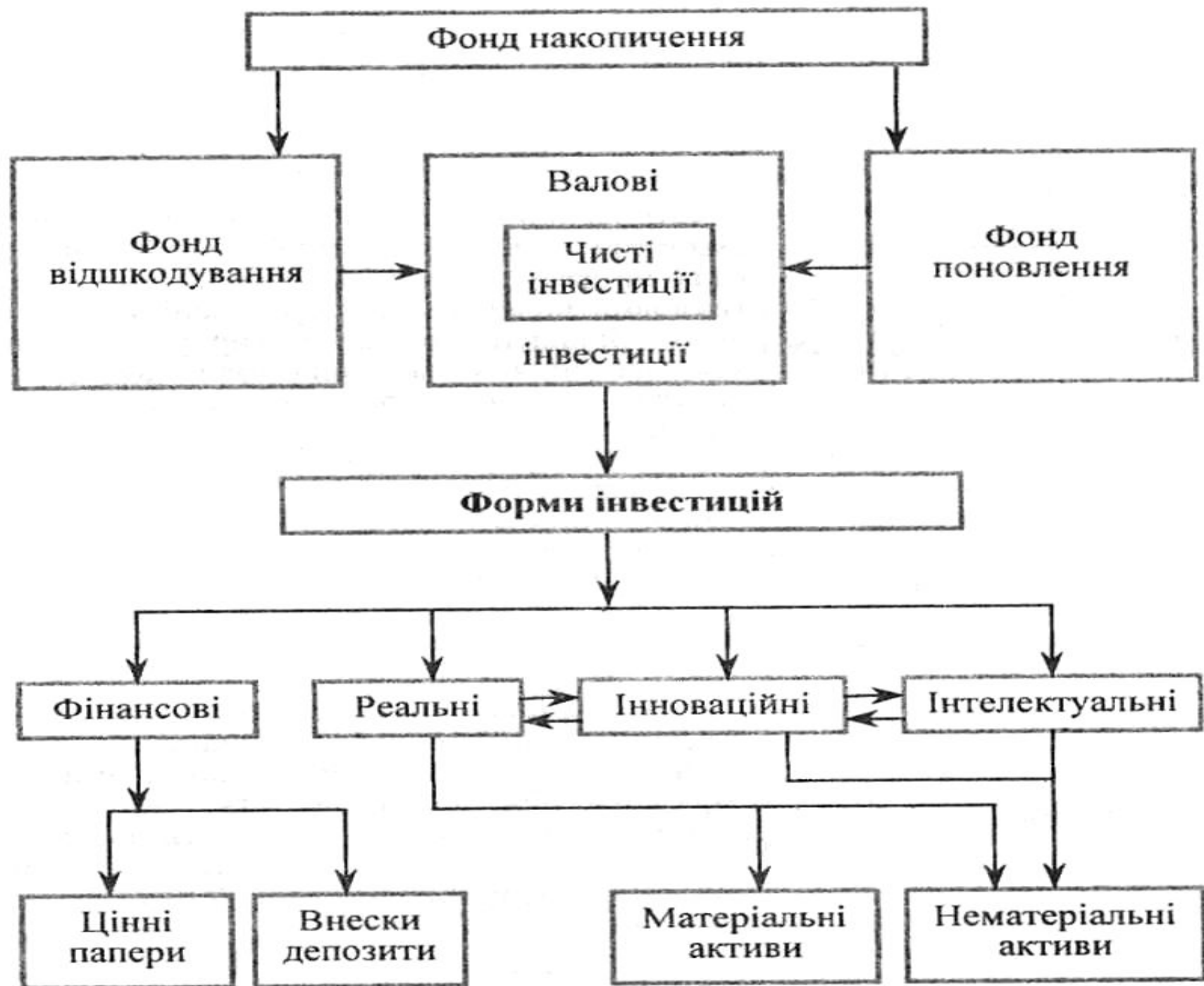
План

- **5.1. Сутність інвестицій, їх класифікація.**
- **5.2. Обчислення обсягу капіталовкладень.**
- **5.3. Оцінка економічної ефективності інвестицій та інвестиційних проектів.**

5.1. Сутність інвестицій, їх класифікація

- **Інвестиції** — це довгострокові вкладення коштів як у межах підприємства, так і поза ними з метою створення нових та модернізації існуючих виробничих потужностей, освоєння нових технологій та техніки, зростання виробництва та отримання прибутку.

- *Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність»* інвестиції— усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.
- *До майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в підприємницьку діяльність, належать:*
  - грошові кошти, цільові банківські внески, акції та ін. цінні папери;
  - рухоме та нерухоме майно (споруди, обладнання) та ін. матеріальні цінності;
  - майнові права, що походять з авторського права, досвіду та ін. інтелектуальних цінностей;
  - сукупності технологічних, технічних, комерційних та ін. знань, що оформлені у вигляді технічної документації, виробничого досвіду, який потрібний для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентовані («ноу-хау»);
  - права користування землею, водою, ресурсами, спорудами, обладнаннями, а також інші майнові права та цінності.

5.2. Обчислення обсягу капіталовкладень

- **Масштабність і складність розрахунків капіталовкладень залежать від можливих варіантів конкретної ситуації на ринку та підприємстві:**

Ситуація 1

Попит ринку задовольняється повністю пропонуваною для продажу продукцією за її кількісними та якісними характеристиками. Тенденцій до зростання попиту не очікується; тому це не потребує збільшення обсягу, виробництва на даному підприємстві.

Ситуація 2

Попит на ринку не задовольняється пропозицією продукції. Є тенденції до зростання попиту на дану продукцію, тому керівництво та трудовий колектив зацікавлені у відповідному збільшенні обсягу її виробництва шляхом введення в дію додаткових виробничих потужностей з метою одержання бажаного приросту прибутку.

Ситуація 3

Попит на ринку на даний вид продукції має тенденцію до спаду. Продукція за своїми техніко-експлуатаційними показниками втратила конкурентоспроможність. За цієї умови підприємство мусить або модернізувати її, або ж терміново організувати виробництво нової продукції, здатної конкурувати на ринку.

5.3. Оцінка економічної ефективності інвестицій та інвестиційних проектів

*Чистий
приведений
доход*

$$\text{ЧПД} = \text{ЧГП} - \text{ІС},$$

де ЧПД — сума чистого приведеного доходу за інвестиційним проектом;
ЧГП — сума чистого грошового потоку;
ІС — сума інвестованих коштів для здійснення проекту.
Інвестиційний проект вважається ефективним і доцільним, якщо показник ЧПД > 1

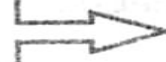
*Індекс
(коефіцієнт)
доходності*

$$\text{ІД} = \text{ЧГП} : \text{ІС},$$

де ІД — індекс доходності за інвестиційним проектом.
До реалізації може бути взятий проект, коли ІД > 1

*Строк
окупності*

$$\text{СО} = \text{ІС} : \text{ЧГП}_n,$$

де СО — період окупності вкладених коштів за інвестиційним проектом;
ЧГП_n — середня сума грошового проекту в теперішній вартості в періоді (за короткострокових вкладень цей період береться як один місяць, а за довгостроковий — як один рік).

*Внутрішня
норма
доходності*

$$\text{ВНД} = \sqrt[n]{\frac{\text{ГП}}{\text{ІС}}} - 1,$$

де ВНД — внутрішня норма доходності за інвестиційним проектом;
n — число періодів дисконтування.

ОБОРОТНІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВА

План

- 6.1. Поняття оборотних фондів та оборотних коштів підприємства.
- 6.2. Показники використання оборотних коштів підприємства.
- 6.3. Нормування оборотних коштів

6.1. Поняття оборотних фондів та оборотних коштів підприємства

- **Оборотні фонди** — частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції та повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції.

Склад оборотних фондів підприємства

Виробничі
запаси

необхідні для забезпечення процесу виробництва сировиною та матеріалами

Незавершене
виробництво

предмети праці, які ще не пройшли всі стадії обробки

Витрати
майбутніх
періодів

нематеріальні елементи оборотних фондів, які включають витрати на підготовку та освоєння нової продукції, які здійснюються в поточному році, але на собівартість продукції будуть віднесені в наступному році

Оборотні кошти підприємства

Оборотні фонди

у виробничих
запасах

— основні та допоміжні сировина та матеріали;
— паливо;
— запасні частини;
— агрегати;
— малоцінний та швидкозношуваний інвентар

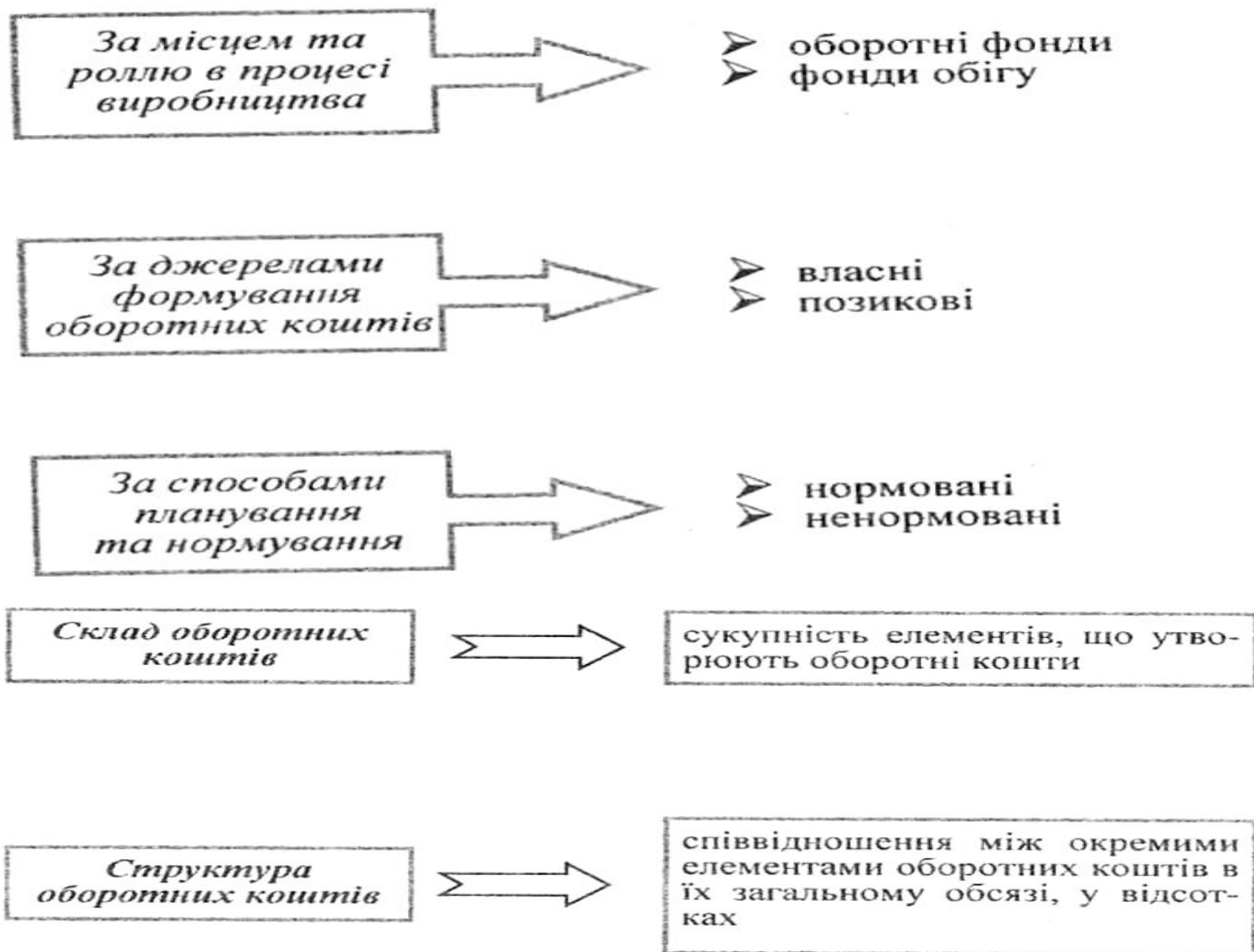
у виробництві

— незавершене виробництво;
— витрати майбутніх періодів

Фонди обігу

— розрахункові документи в банках на інкасо;
— інші кошти в розрахунках;
— кошти в розрахунках у банку;
— залишки товарної продукції на складах;
— інші кошти

Класифікація оборотних коштів підприємства

6.2. Показники використання оборотних коштів підприємства

Ефективне
використання
оборотних коштів

це таке їх функціонування, під час якого забезпечується стійкий стан фінансових ресурсів та досягаються найвищі результати діяльності при найменших витратах підприємства

- Важливішим показником ефективності використання оборотних коштів є **оборотність**.
- **Оборотність оборотних коштів** — тривалість повного кругообігу засобів і з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини, матеріалів і тощо) до виходу та реалізації готової продукції.

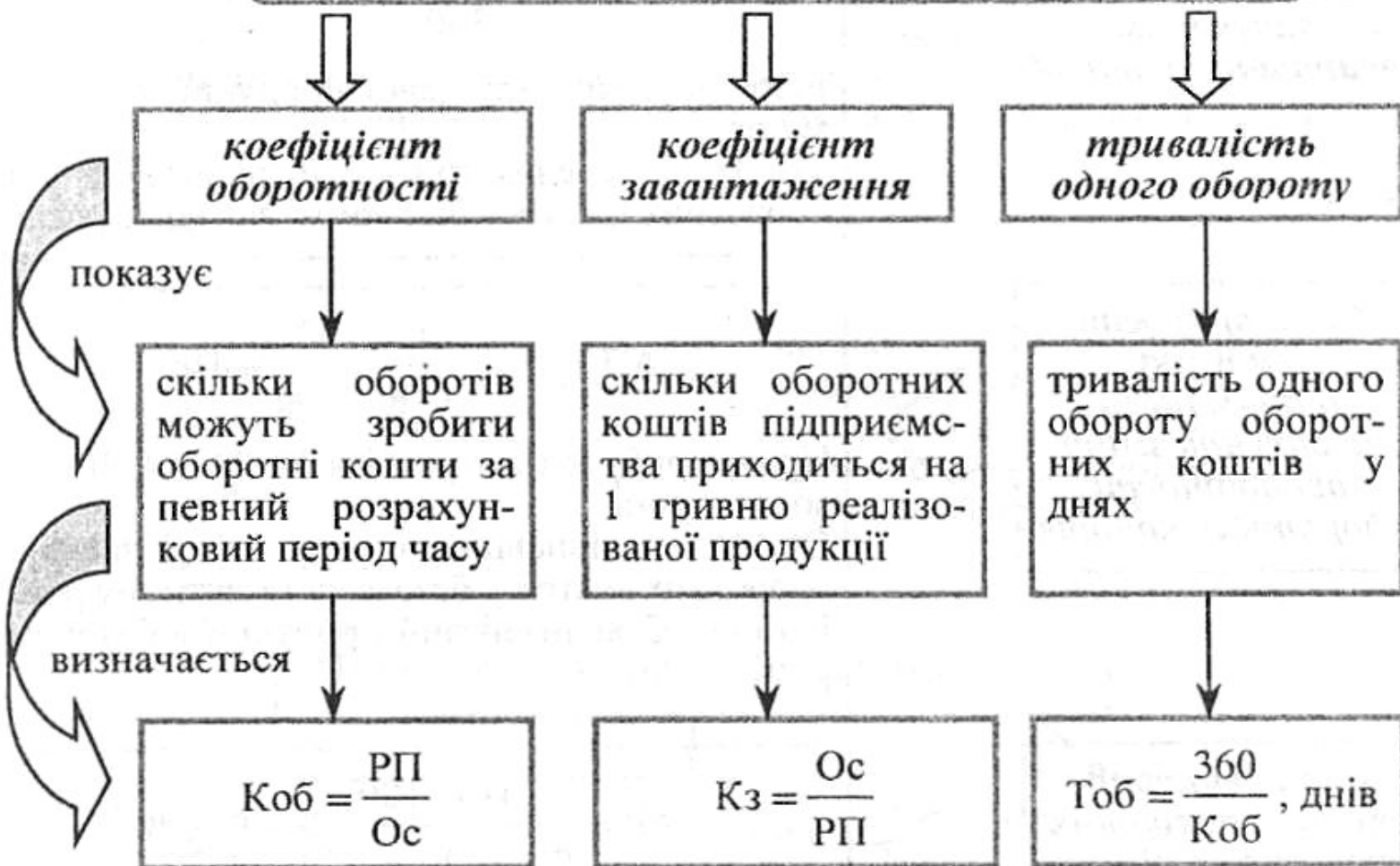
Економічне
значення
оборотності

полягає
в тому, що

від неї залежить величина не-
обхідних підприємству коштів
для здійснення процесу вироб-
ництва та реалізації продукції.

Показники оборотності оборотних коштів

де РП — реалізована за рік продукція;
Ос — середньорічний залишок оборотних коштів

Середньорічний залишок
оборотних коштів (O_c)

$$O_c = \frac{O_1 + O_2 + \dots + O_{12}}{12}$$

$O_1, O_2 \dots O_{12}$ — середньомісячні залишки оборотних коштів

$$O_c = \frac{1/2O'_1 + O'_2 + \dots + 1/2O'_{13}}{12}$$

$O'_1, O'_2 \dots O'_{13}$ — залишки оборотних коштів на 1-е число місяця

Прискорення оборотності оборотних коштів зумовлює

збільшення обсягу виробленої продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства

дає можливість вивільнити частину коштів і за їх рахунок створити додаткові резерви для розширення виробництва

*Обсяг вивільнених
або додатково
залучених
оборотних коштів*

$$\Delta O_c = \frac{РПо}{360} \times (T_b - T_o),$$

РПо — обсяг випущеної продукції в звітному році
Тб, То — середня тривалість одного обороту оборотних коштів у базовому і звітному роках

*Сума приросту
прибутку,
отриманого
за рахунок зміни
оборотності
оборотних коштів*

$$\Delta П = П_r \times \frac{РПо}{РПб} \times \frac{Об}{O_o} - П_r,$$

Пр — прибуток від реалізації продукції в базовому році
Об, Oo — відповідно середньорічні залишки оборотних коштів у базовому та звітному році
РПб — обсяг реалізації продукції в базовому році

*Вплив викорис-
тання оборотних
коштів на рівень
рентабельності*

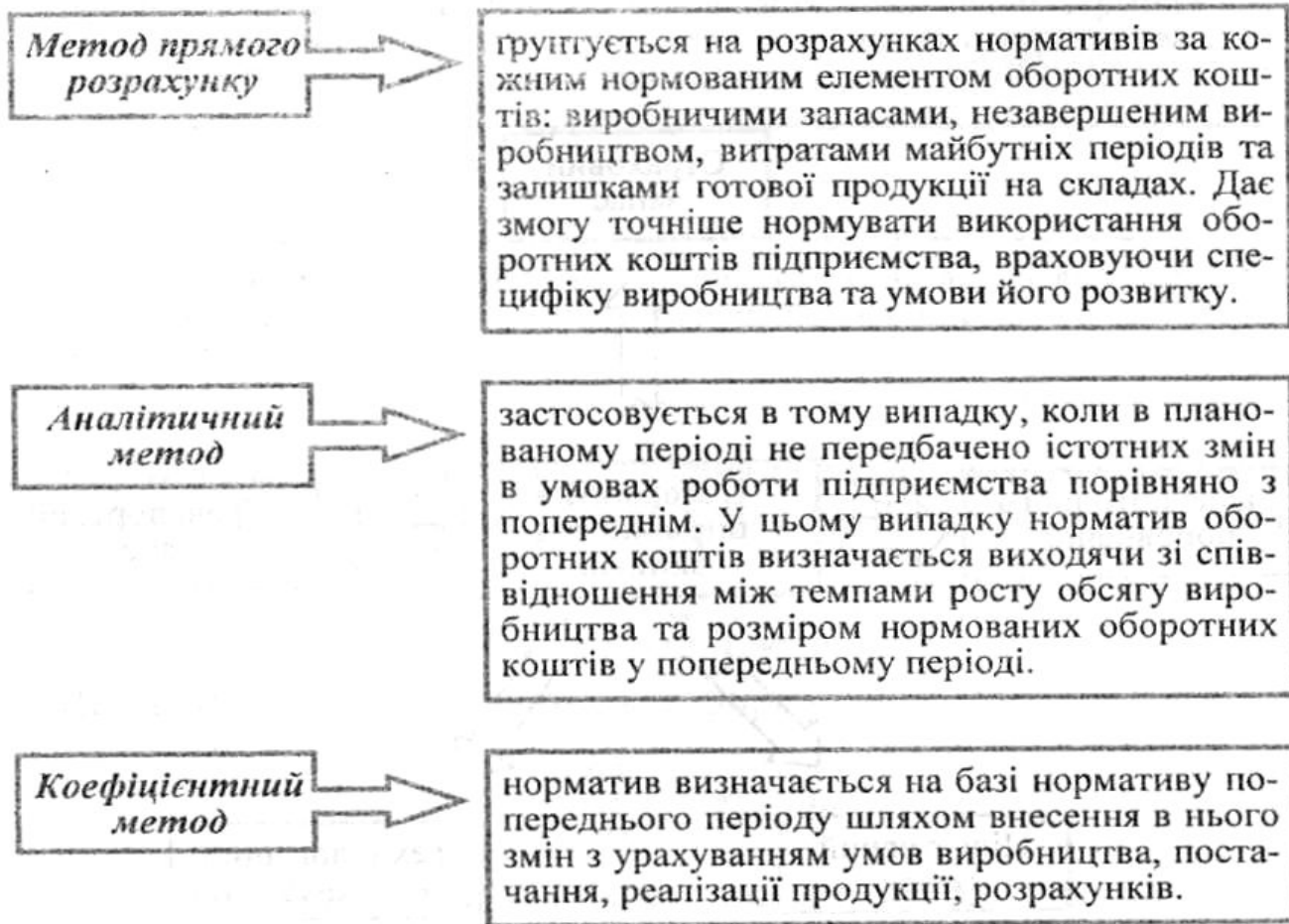
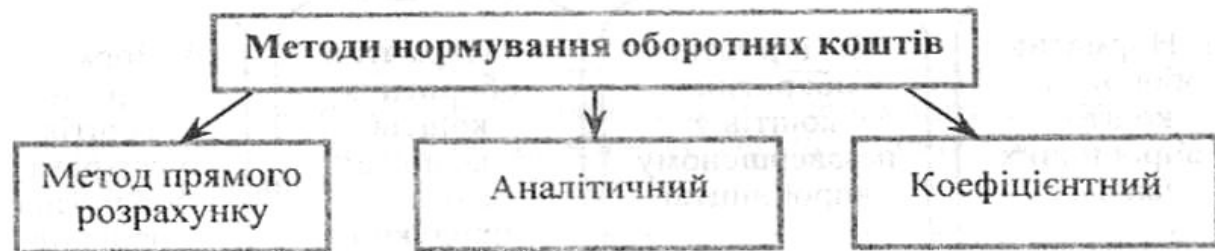
$$\Delta P = \frac{Пб \times 100}{\Phi_o + O_o - \Delta O_c} - P_o, \%$$

ΔР — зміна рівня загальної рентабельності за рахунок зміни залишків нормованих оборотних коштів
Пб — балансовий прибуток звітного року
Φо — середньорічна вартість основних виробничих фондів у звітному році
Ро — загальна рентабельність виробництва в звітному році, %

- | Нормування оборотних коштів — визначення потреби в оборотних коштах, яка необхідна для забезпечення безперервного й нормального функціонування виробництва.
Збільшити ефективність використання оборотних коштів можливо за рахунок таких заходів:
- зменшення строків виготовлення продукції в результаті механізації робіт, удосконалення технологічних процесів;
- зменшення виробничих запасів поліпшенням організації матеріально-технічного постачання, зменшенням дальності їх транспортування;
- економії матеріальних ресурсів, кращого їх зберігання та обліку, суворого дотримання норм витрат матеріалів на одиницю продукції;
- удосконалення розрахунків із замовниками та вжиття інших заходів щодо поліпшення фінансової та платіжної дисципліни;
- упорядкування ціноутворення, застосування дійової системи економічного стимулювання тощо.

6.3. Нормування оборотних КОШТІВ

Нормування оборотних коштів — визначення потреби в оборотних коштах, яка необхідна для забезпечення безперервного й нормального функціонування виробництва.

- ***Норма запасу оборотних коштів*** — це мінімально необхідна кількість днів, на яку треба визначити запас для нормального функціонування підприємства.

Норма запасу
оборотних коштів

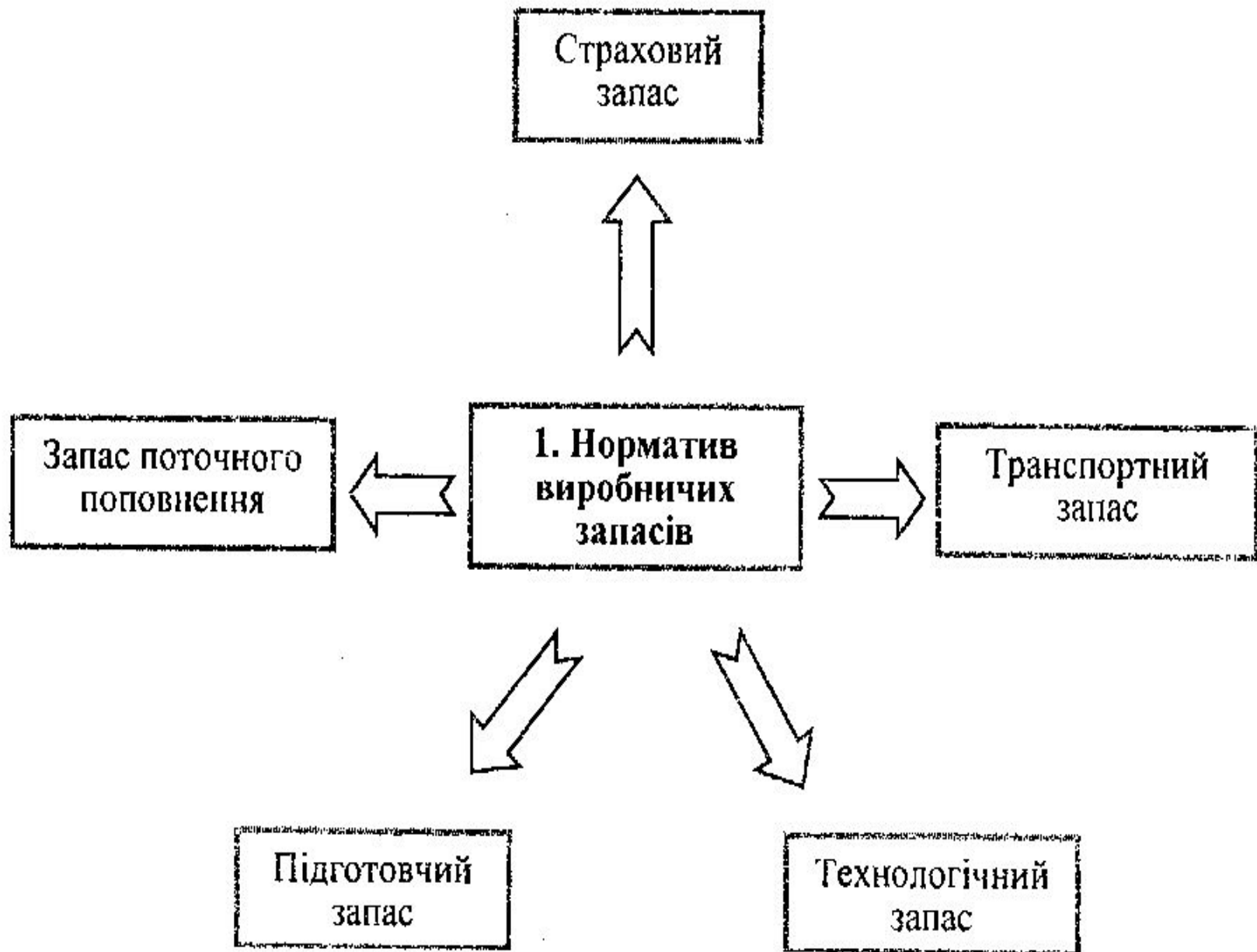
```
graph TD; A[Норма запасу оборотних коштів] --> B[1. Норматив оборотних коштів у виробничих запасах]; A --> C[2. Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві]; A --> D[3. Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції]; A --> E[4. Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів];
```

1. Норматив
оборотних
коштів
у виробничих
запасах

2. Норматив
оборотних
коштів у
незавершеному
виробництві

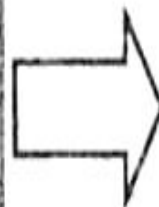
3. Норматив
оборотних
коштів
у залишках
готової
продукції

4. Норматив
оборотних
коштів
у витратах
майбутніх
періодів

Поточний запас — основний вид запасу, необхідний для безперебійної роботи підприємства між двома суміжними поставками

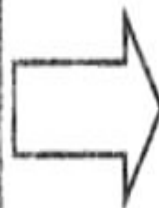

визначається в натуральних одиницях ($Z_{\text{пот}}$):

$$Z_{\text{пот}} = D \times T_{\text{пост}},$$

де $T_{\text{пост}}$ — період постачання даного матеріального ресурсу в днях.

Страховий запас створюється на випадок непередбачених відхилень у постачанні та забезпечує безупинну роботу підприємства

визначається як добуток потреби в ресурсі на період зриву постачання ($T_{\text{ср. пост}}$):

$$Z_{\text{страх}} = D \times E_{\text{ср. пост}}$$

2. Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві ($H_{нзв}$)

$$H_{нзв} = \frac{C_p \times T_{ц} \times K_{нз}}{360},$$

де C_p — собівартість річного випуску продукції;

$T_{ц}$ — тривалість циклу виготовлення продукції, днів;

$K_{нз}$ — коефіцієнт наростаючих витрат, що відбиває ступінь готовності виробів і визначається за формулою

$$K_{нз} = \frac{M + 0.5C_1}{C_1} \text{ або } K_{нз} = \frac{C_0 + 0.5C_n}{C_0 + C_n},$$

де M — сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу, грн;

C_1 — собівартість одиниці виробу без матеріальних витрат, грн;

C_0 — одноразові витрати спочатку циклу виготовлення продукції, грн;

C_n — поточні витрати на виготовлення продукції, грн

3. Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції (H_{III})

визначається як добуток одноденного випуску продукції за виробничою собівартістю (Π_c) на норму запасу готової продукції на складі в днях ($Z_{дн}$):

$$H_{III} = \Pi_c \times Z_{дн}.$$

У свою чергу, норма запасу складається з кількості днів, яка необхідна для підготовки продукції до реалізації (комплектация, пакування, фасування, відвантажування споживачам тощо).

**4. Норматив
оборотних
коштів у витратах
майбутніх періодів
(Н_{бп})**

**Розраховується
виходячи з залишків
коштів
на початок періоду (Р_н) і
суми витрат, які необхідно
буде здійснити в
плановому
періоді (Р_{пл}) за мінусом
суми для майбутнього
погашення витрат за
Рахунок собівартості
продукції (Р_{пог});
Н_{бп} = Р_н + Р_{пл} - Р_{пог}**

ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА

План

- 7.1. Персонал підприємства, його класифікація.
- 7.2. Продуктивність праці та її планування.
- 7.3. Чинники підвищення продуктивності праці.
- 7.4. Нормування праці та планування чисельності працівників на підприємстві.

7.1. Персонал підприємства, його класифікація.

- Трудові ресурси (персонал) підприємства — це сукупність постійних працівників, які одержали необхідну професійну підготовку і (або) мають практичний досвід і навички роботи та вкладають їх в проведення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

◆ Класифікація персоналу підприємства

За
характером
участі в
господарській
діяльності

Виробничий персонал – працівники, зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних і допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апараті заводууправління);
Невиробничий персонал, до якого відносяться зайняті в Невиробничій сфері підприємства

Залежно від
функцій, що
виконуються

Робітники – особи, безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або роботами з надання виробничих послуг і переміщення вантажів. Залежно від відношення до процесу створення продукції

робітники поділяються на основних (безпосередньо беруть участь у процесі виробництва продукції) і допоміжні (виконують функції обслуговування основного виробництва).

Службовці – працівники, які здійснюють підготовку документації, господарське обслуговування, облік та контроль.

Спеціалісти – працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та ін. роботи.

Керівники – працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та його структурних підрозділах.

**За профе-
сіями,
спеціаль-
ностями**

Професія характеризує вид трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки

Спеціальність виділяється в границях визначеної професії та характеризує відносно вузький вид робіт

Відповідно до єдиного тарифно-кваліфакційного довідника робіт та професій

За рівнем кваліфікації

Кваліфікація характеризує якість, складність праці та сукупність спеціальних знань і навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зумовленої складності.

Робітники:
висококваліфіковані, кваліфіковані, малокваліфіковані, некваліфіковані.
Спеціалісти:
найвищої кваліфікації, вищої кваліфікації, середньої кваліфікації, практики

За статтю та віком

Чоловіки: до 30 років; від 30 до 60; більше ніж 60

Жінки: до 30 років; від 30 до 55; більше 55.

За стажем роботи

- ◆ До 1 року;
- ◆ 1-3 роки;
- ◆ 3-10 років;
- ◆ більше 10 років.

Система показників щодо характеристики персоналу підприємства

1. Кількісні

Облікова чисельність	Чисельність робітників облікового складу на певну дату з урахуванням прийнятих та звільнених на цю дату.
Явочна чисельність	Кількість робітників спискового складу, що з'явилися на роботу
Середньо-облікова чисельність за місяць	Відношення чисельності робітників облікового складу за кожний календарний день місяця до кількості календарних днів місяця

2. Якісні

Економічні	
Складність праці	
Кваліфікація	
Середній розряд робітників підприємства	
Плинність кадрів	<p>1. Коефіцієнт вибуття – відношення кількості працівників, звільнених за даний період до середньооблікової чисельності працівників за такий же період:</p> $K_v = P_{зв} / P \cdot 100\%$
Особові	
Рівень дисциплінованості	Відношення кількості неявок на роботу (людино/днів) до загальної кількості відпрацьованих людино/днів
Відповідність кваліфікації робітників складності виконуваних робіт	Відношення середнього тарифного розряду групи робітників до середнього тарифного розряду виконуваних робіт

Організаційно-технічні

фондоозброєність

Рівень організації праці

Рівень технологічної організації

3. Структурні

Питома вага працівників окремих підрозділів у загальній чисельності працівників

Темпи зростання чисельності працівників підприємства за визначений період

Співвідношення основних та допоміжних робітників

7.2 Продуктивність праці та її планування

Продуктивність праці

Характеризує ефективність праці в процесі виробництва продукції

Показує здатність працівника випустити визначену кількість продукції за одиницю часу

Продуктивність праці

Визначається

1. Кількістю продукції, що вироблена в одиницю робочого часу;
2. Витратами праці на одиницю продукції, що виготовлена

Продуктивність праці

Прямий показник

Обернений показник

Виробіток
Результати праці

Затрати праці

Трудомісткість
Затрати праці

Результати праці

- Виробіток — показник рівня продуктивності праці, який характеризує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника

- Трудомісткість продукції —: сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві

Трудомісткість

```
graph TD; A[Трудомісткість] --> B[Нормативна-сума витрат робочого часу окремого робітника чи бригади на виготовлення одиниці продукції або виконання комплексу робіт.]; A --> C[Планова – визначається на основі показників нормативної трудомісткості]; A --> D[Фактична показує витрати робочого часу];
```

Нормативна-сума
витрат робочого
часу
окремого робітника
чи бригади на
виготовлення
одиниці продукції
або виконання
комплексу робіт.

Планова –
визначається
на основі показників
нормативної
трудомісткості

Фактична показує
витрати робочого
часу

7.3. Чинники підвищення продуктивності праці.

Чинники підвищення продуктивності праці

Зовнішні

Стан науково-технічного прогресу

Рівень освіти та кваліфікація робітників

Зміна рівня цін і рівня інфляції

Рівень конкуренції

Внутрішні

Технологічні

Організаційні умови виробництва

Рівень кооперації, спеціалізації тощо

Економічні

Прогресивність норм виробітку, форми оптимізації використання робочого часу

Резерви підвищення продуктивності праці

За часом
використання

- Поточні резерви можуть бути реалізовані в найближчий час і не потребують значних одноразових витрат;
- Перспективні резерви потребують перебудови виробництва, впровадження новітніх технологій, додаткових капітальних вкладень. Значних строків здійснення робіт

За сферами
виникнення

- Загальнодержавні;
- Регіональні резерви;
- Міжгалузеві резерви;
- Галузеві резерви;
- Внутрішньовиробничі резерви

Внутрішньовиробничі резерви

Зниження трудомісткості продукції

Поліпшення використання робочого часу

$$\Delta \text{ПП} = \frac{T_{\text{м}}}{T_{\text{п}}} \times 100 - 100, \quad \Delta E_{\text{ч}} = \frac{(T_{\text{м}} - T_{\text{п}}) \times P}{\Phi \times K},$$

де $\Delta \text{ПП}$ — величина підвищення продуктивності праці, %;
 $T_{\text{м}}$, $T_{\text{п}}$ — минула та нова трудомісткість на операцію або виріб;
 $\Delta E_{\text{ч}}$ — економія чисельності робітників;
 P — кількість виробів або операцій;
 Φ — реальний фонд робочого часу одного робітника;
 K — коефіцієнт виконання норм.

1) зростання продуктивності праці за рахунок зниження трудомісткості

2) зростання продуктивності праці шляхом поліпшення використання робочого часу (зменшення його втрат)

$$\Delta \text{ПП} = \frac{(100 - B_{\text{п}}) \times 100}{(100 - B_{\text{б}}) - 100} \quad \text{або} \quad \Delta \text{ПП} = \frac{(B_{\text{б}} - B_{\text{п}}) \times 100}{(100 - B_{\text{б}})},$$

де $B_{\text{б}}$ — втрати робочого часу в базовому періоді;
 $B_{\text{п}}$ — втрати робочого часу в поточному періоді

3) зростання продуктивності праці за рахунок змін у структурі кадрів

$$I = I_{\text{п}} \times I_{\text{д}},$$

де I — індекс загальної продуктивної праці;
 $I_{\text{п}}$ — індекс продуктивності праці основних робітників;
 $I_{\text{д}}$ — індекс зміни частки основних робітників у загальній кількості робітників у поточному періоді порівняно з базовим, обчислюється за формулою:

$$I_{\text{д}} = \frac{d_{\text{п}}}{d_{\text{б}}},$$

де $d_{\text{п}}$ — частка основних робітників у поточному періоді;
 $d_{\text{б}}$ — частка основних робітників у базовому періоді.

7.4. Нормування праці та планування чисельності працівників на підприємстві

- **Нормування праці**— визначення максимально припустимого часу для* | виконання конкретної роботи або операції в умовах даного виробництва [або мінімально припустимої кількості продукції, що виготовляється в одиницю часу

Норма праці

Норма часу

Норма виробітку

Норма обслуговування

Норма чисельності

Тривалість робочого часу. Необхідного для виготовлення одиниці продукції або виконання визначеного обсягу робіт.

$$N_{ч} = T_{осн} + T_{д} + T_{об} + T_{в} + T_{пер} + T_{пз}$$

$T_{осн}$ -основний час; $T_{д}$ -допоміжний час; $T_{об}$ -час на обслуговування робочого місця; $T_{в}$ -час на відпочинок і особисті проблеми; $T_{пер}$ -час перерв з оргтехнічних причин; $T_{пз}$ -підготовчо-заклучний час.

Кількість продукції, що повинна бути виготовлена одним працівником (бригадою) за одиницю часу.

$$N_{в} = T_{д} / N_{ч}$$

$T_{д}$ -дійсний фонд робочого часу; $N_{ч}$ -установлена норма часу на одиницю продукції

Встановлена норма кількості одиниць устаткування (робітників місць, квадратних метрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою протягом зміни

$$N_{об} = T_{д} / t_{обсл}$$

$t_{обсл}$ -норма часу на обслуговування устаткування

Необхідна для виконання визначеної роботи чисельність працівників

Планова чисельність персоналу

```
graph TD; A[Планова чисельність персоналу] --> B[Планова чисельність виробничого персоналу]; A --> C[Планова чисельність невикробничого персоналу];
```

- ◆ **Планова чисельність виробничого персоналу**

- ◆ **Планова чисельність невикробничого персоналу**

Методи визначення чисельності виробничого персоналу

1. Метод коригування базової чисельності

$$Ч_{\text{заг}} = \frac{Ч_{\text{баз}} \times K_3}{100} \pm \Delta Ч,$$

де $Ч_{\text{заг}}$ — загальна чисельність промислово-виробничого персоналу;
 $Ч_{\text{баз}}$ — чисельність промислово-виробничого персоналу за базовий період;
 K_3 — коефіцієнт зміни обсягів виробництва розрахункового періоду відносно базового;
 $\Delta Ч$ — сумарні зміни чисельності за пофакторним розрахунком можливої зміни продуктивності праці

2. Метод розрахунків на основі повної трудомісткості виготовлення продукції

$$Ч_{\text{ос}} = \frac{T_{\text{сум}}}{\Phi_{\text{д}} \times K_6},$$

де $T_{\text{сум}}$ — сумарна трудомісткість робочої програми;
 $\Phi_{\text{д}}$ — дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника;
 K_6 — середній коефіцієнт виконання норм по підприємству

3. Метод підсумовування

$$Ч_{\text{заг}} = Ч_{\text{н}} + Ч_{\text{ин}} + Ч_{\text{доп}} + Ч_{\text{служ}},$$

де $Ч_{\text{н}}$ — чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються;
 $Ч_{\text{ин}}$ — чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються;
 $Ч_{\text{доп}}$ — чисельність працівників (переважно допоміжних), для яких неможливо встановити норми обслуговування та розрахувати трудомісткість;
 $Ч_{\text{служ}}$ — чисельність службовців, ІТЦ, управлінського персоналу.

Чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються

$$Чн = N / Фд \cdot Кв \cdot Нвир$$

N-планова кількість виробів, нат.од.

Нвир - годинна норма виробітку одного працівника, нат.од.

Фд – дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника;

Кв – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству

Чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються

$$Чнн = л \cdot З \cdot Ксс / Но$$

л-загальна чисельність одиниць устаткування, що обслуговується;

З – кількість змін роботи устаткування;

Ксс – коефіцієнт облікового складу, що розраховується як відношення

Явочної чисельності працівників до облікової їхньої чисельності;

Но – норма обслуговування на одного працівника.

Планова чисельність допоміжних працівників, для яких не встановлені норми праці

$$Чдоп = лд \cdot С \cdot Ксс$$

лд-кількість робочих місць допоміжних працівників

ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

План

- 8.1. *Поняття та види заробітної платні.*
- 8.2. *Організація оплати праці на підприємстві.*
- 8.3. *Форми та системи оплати праці.*
- 8.4. *Змішані форми оплати праці на підприємстві.*
- 8.5. *Система надбавок, доплат та премій працівникам.*
- 8.6. *Планування фонду оплати праці на підприємстві.*

8.1. Поняття та види заробітної платні

- Оплата праці (заробітна платня) — грошове вираження вартості та ціни робочої сили, яка виступає в формі заробітку, виплаченого власником підприємства працівнику за виконану роботу
- Відповідно до Закону України «Про оплату праці» заробітна платня — це винагороди, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган вичислює працівникові за виконану ним роботу

Регулююча – як засіб розподілу кадрів по регіонах країни, галузях економіки з урахуванням ринкової кон'юнктури

Соціальна –
забезпечення
соціальної
справедливості,
однакової
винагороди
за однакову працю

**Функції
заробітної
платні**

Відтворювальна –
як джерела
відтворення
робочої сили та
засобу залучення
людей до праці

Стимулююча – установлення залежності рівня заробітної платні від кількості, якості та результатів праці.

Структура заробітної платні
(згідно із Законом України «Про оплату праці»)

основна заробітна платня — це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців

додаткова заробітна платня — це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій

інші заохочувальні та компенсаційні виплати — це винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами, чинного законодавства або які здійснюються понад установлені зазначеними актами норми

8.2. Організація оплати праці на підприємстві

- Основою організації заробітної платні на підприємствах є тарифна система — сукупність нормативів, які забезпечують можливість здійснювати диференціацію та регулювання заробітної платні різних груп і категорій працівників залежно від якісних характеристик їх праці

Елементи тарифної системи оплати праці

Тарифна сітка

шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів. Тарифні сітки використовуються для врахування в оплаті праці працівників рівня їх кваліфікації

Тарифна ставка

визначає абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу, який виражений у вартісній формі. Тарифна ставка є основною нормативною величиною, яка визначає розмір оплати праці всіх категорій працівників

Розмір тарифної ставки першого розряду визначається на рівні встановленого державою мінімального розміру заробітної платні, нижче якого не може проводитися оплата за фактично виконану працівником норму праці.

Тарифні ставки інших розрядів (C_{pi}) визначаються множенням тарифної ставки першого розряду (C_{p1}) на тарифний коефіцієнт відповідного тарифного розряду (K_i)

$$C_{pi} = C_{p1} \times K_i$$

Тарифно-кваліфікаційний довідник

збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким повинні відповідати працівники визначеної професії і кваліфікації

8.3. Форми та системи оплати

Форми оплати праці

```
graph TD; A[Форми оплати праці] --> B[Погодинна форма]; A --> C[Відрядна форма]; B --> D[Передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації]; C --> E[Передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за визначений період часу];
```

Погодинна форма

Передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації

Відрядна форма

Передбачає залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за визначений період часу

Система оплати праці

При погодинній формі

-Пряма погодинна

$$З_{пп} = \Phi_{міс} * C$$

$\Phi_{міс}$ - фактично відпрацьований за місяць час; C - годинна тарифна ставка відповідного кваліфікаційного розряду працівника

-погодинно-преміальна система

$$З_{ппрем} = З_{пп} + Д, \quad Д = З * \% \text{ доплат} / 100$$

$Д$ -сума преміальних доплат за досягнення визначених якісних або кількісних показників

При відрядній формі

-пряма відрядна

$$З_{псд} = \sum_{i=1}^n P_i * N_{\phi i}, \quad P_i = T_{шт} * C$$

P_i -відрядна розцінка за виготовлення одного виробу i -го виду; $N_{\phi i}$ – фактична кількість виробів i -го виду, виготовлених працівником за визначений час, шт; n - кількість видів виробів; $T_{шт}$ -час на виготовлення одного виробу i -го виду

-відрядно-преміальна

$$З_{\text{ппрем}} = З_{\text{тар}} + Д_{\text{с}};$$

$$Д_{\text{с}} = З_{\text{тар}} * П_1 + П_2 * П_{\text{пп}} / 100, \quad П_{\text{пп}} = (N_{\text{ф}} - N_{\text{пл}}) / N_{\text{пл}}$$

З_{тар}-тарифний заробіток працівника при прямій відрядній системі оплати праці, Д_с-сума преміальних доплат; П₁-відсоток доплат за виконання плану; П₂-відсоток доплат за кожен відсоток перевиконання плану, П_{пл}-відсоток перевиконання плану; N_ф, N_{пл}-відповідно фактичний і запланований обсяг випуску продукції за місяць, шт/міс.

-відрядно-прогресивна, при якій праця робітника в межах установлених норм оплачується за прямими відрядними розцінками, а виробіток понад норму-за підвищеними. Заробітна платня розраховується за формулою

$$З_{\text{ппрем}} = N_{\text{вих}} * P_{\text{д}} + (N_{\text{ф}} - N_{\text{вих}}) * P_{\text{підв}};$$

$$P_{\text{підв}} = P_{\text{д}} * (1 + (\% \text{ зростання розцінки} / 100))$$

N_{вих}- вихідна база для нарахування доплат; P_д-дійсна розцінка за один виріб; P_{підв}-підвищена розцінка за один виріб

-непряма – відрядна використовується при оплаті праці допоміжних працівників і підсобників. Заробітна платня знаходиться в прямій залежності від результатів праці тих працівників, яких він обслуговує

$$З_{\text{підр}} = (N_{\text{фі}} * P_{\text{сі}}) / l, \quad P_{\text{сі}} = C_{\text{см}} / l * N_{\text{пл}}$$

$N_{\text{фі}}$ -фактично виготовлена кількість продукції і-м працівником за зміну;
 $P_{\text{сі}}$ -непряма відрядна розцінка під час обслуговування і-го працівника;
 l -кількість основних працівників, що обслуговуються одним працівником; $C_{\text{см}}$ -змінна тарифна ставка підсобника; $N_{\text{пл}}$ -плановий випуск продукції і-м робітником.

Заробіток допоміжного працівника

$$З_{\text{доп}} = T_{\text{ф}} * C * K_{\text{вик}}$$

$T_{\text{ф}}$ -фактично відпрацьований час допоміжним працівником; C -годинна тарифна ставка допоміжного працівника; $K_{\text{вик}}$ -середній коефіцієнт виконання норм на ділянці, що обслуговує допоміжний працівник.

— акордна система передбачає встановлення розцінки не на одиницю виконаної роботи, а відразу на весь обсяг робіт із встановленням терміну його виконання.

— колективна система оплата праці (бригадна).

Під час використання цієї системи спочатку розраховується зарплата всієї бригади ($Z_{бр}$) як при прямій відрядній системі, використовуючи бригадний розцінок. Потім цей зарбіток розподіляється між членами бригади одним з таких методів:

а) метод годино-коефіцієнтів використовуються тоді, коли всі члени бригади працюють за однакових умов.

Розподіл бригадного зарбітку здійснюється в такій послідовності:

1. Визначають загальну чисельність годино-коефіцієнтів ($\Gamma - K_{бр}$), відпрацьованих бригадою, за формулою

$$\Gamma - K_{бр} = \sum_{i=1}^m T_{\phi i} \times K_i,$$

де $T_{\phi i}$ — фактична кількість годин відпрацьованих одним працівником; K_i — тарифний коефіцієнт по розряду i -го працівника; m — кількість членів бригади.

2. Знаходять суму бригадного зарбітку, що припадає на 1 годино-коефіцієнт

$$Z_1 = \frac{Z_{бр}}{\Gamma - K_{бр}}$$

3. Розраховують зарбіток i -го працівника (члена бригади)

$$Z_i = T_{\phi i} \times K_i \times Z_1.$$

б) метод коефіцієнту виконання норм. Використовується за умови, якщо члени бригади працюють у різних умовах. Послідовність розрахунків така:

1. Визначають зарбіток бригади у випадку стовідсоткового виконання норм виробітку за формулою

$$Z_{100\%} = T_{\phi i} \times C_i,$$

де C_i — годинна тарифна ставка i -го працівника;

2. Знаходять коефіцієнт виконання норм:

$$K_{вн} = \frac{Z_{бр}}{Z_{100\%}}$$

3. Зарбітну платню i -го працівника розраховують за формулою

$$Z_i = T_{\phi i} \times C_i \times K_{вн}$$

8.4. *Змішані форми оплати* праці на підприємстві

**Безтарифна
система
оплати праці**

*Послідовність
розрахунків*

Фактична заробітна платня кожного працівника підприємства є частиною усього фонду оплати праці колективу й окремого підрозділу та залежить від кваліфікаційного рівня працівника (K), коефіцієнта трудової участі ($КТУ$) і фактично відпрацьованого часу (T_{Φ}). Кваліфікаційний рівень встановлюється всім членам трудового колективу залежно від виконуваних функцій, рівня кваліфікації.

1. Визначається кількість балів (B_i), зароблених кожною групою працівників (або групою працівників одного рівня):

$$B_i = K \times T_{\Phi} \times КТУ .$$

2. Визначається загальна сума балів ($B_{\text{сум}}$), зароблена всіма працівниками підприємства або підрозділу:

$$B_{\text{сум}} = \sum_{i=1}^m B_i .$$

де m — кількість груп однакових кваліфікаційних рівнів або чисельність працівників.

3. Визначається частка d фонду оплати праці (ΦOT), що приходить на 1 бал:

$$d = \frac{\Phi OT}{B_{\text{сум}}} .$$

4. Розраховується заробітна платня i -го працівника (Z_i):

$$Z_i = d \times B_i .$$

**Контрактна
система
оплати
праці**

ґрунтується на укладанні договору між роботодавцем і виконавцем, у якому обговорюються режим та умови праці, права та обов'язки сторін, рівень оплати праці тощо. Договір може оплачувати час перебування виконавця на підприємстві (щодинна оплата праці) або конкретне виконане завдання (відрядна оплата).

**Система
участі
в прибутках**

передбачає розподіл визначеної частини прибутку підприємства між його працівниками

8.5. Система надбавок, доплат та премій працівникам

**Компенсаційни
й**

**Чинники
диференціації
заробітної платні**

**Стимулюючи
й**

Доплати та надбавки

→ За умови праці

→ За виконання виробничих завдань стабільно та з високою якістю

→ За професійну майстерність

→ За роботу у важких умовах

→ За суміщення професій (посад) і виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника

→ За роботу в нічний час

→ За роботу в наднормований час

Премії нараховуються у відсотках від основної заробітної платні або у вигляді конкретної суми

можуть бути виплачені за:

- результати роботи робочих місць, що обслуговуються працівниками;
- виконання нормованих завдань;
- економію матеріальних цінностей;
- освоєння проектного рівня виробничих потужностей, зниження браку, поліпшення обліку;
- підвищення якості продукції;
- підвищення продуктивності праці та збільшення обсягів виробництва;
- за підсумком року тощо.

8.6. Планування фонду оплати праці на підприємстві

Фонд оплати праці є загальною сумою витрат на оплату праці працівників підприємства та виплат соціального характеру

Фонд тарифної заробітної плати погодинників

$$\Phi_{\Omega} = \sum \chi_i \times \Phi_{дi} \times C_{тi} \times K_{сер.i} ,$$

$$K_{сер.i} = \frac{\sum_{j=1}^6 \chi_j \times K_j}{\sum_{j=1}^6 \chi_j} ,$$

де χ_i — чисельність погодинників, що працюють у i -х умовах праці (нормальних, шкідливих, особливо шкідливих); $\Phi_{дi}$ — дійсний фонд часу роботи одного погодинника за i -х умов праці; $C_{тi}$ — годинна тарифна ставка погодинника першого розряду за i -х умов праці; $K_{сер.i}$ — середній тарифний коефіцієнт погодинників за i -х умов праці; де χ_j — чисельність погодинників j -го розряду; K_j — тарифний коефіцієнт j -го розряду.

Фонд тарифної заробітної платні відрядників

$$\Phi_c = \sum T_i \times C_{Ci} \times K'_{сер./i}$$

$$K'_{сер./i} = \frac{\sum_{j=1}^6 T_j \times K_j}{\sum_{j=1}^6 T_j}$$

де T_i — сумарна трудомісткість робіт за i -х умов праці; C_{Ci} — годинна тарифна ставка відрядника першого розряду за i -х умов праці; $K'_{сер./i}$ — середній тарифний коефіцієнт відрядників у i -х умовах праці; T_j — трудомісткість робіт по j -му розряду

ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

План

- *9.1.Поняття витрат та собівартості продукції.*
- *9.2.Класифікація витрат і структура собівартості.*
- *9.3.Методи визначення собівартості продукції.*
- *9.4.Калькуляція собівартості.*

9.1. *Поняття витрат* та собівартості продукції

- Витрати — обсяг спожитих виробничих факторів (матеріальних, фінансових, трудових ресурсів), необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні

Величина спожитих виробничих факторів визначається у грошовому відображенні

Визначають обсяг спожитих матеріальних, трудових, фінансових ресурсів

The diagram consists of three main text boxes. The top-left box is connected to the top-right box by a horizontal line. A vertical line descends from the top-left box to a larger box at the bottom. A horizontal line connects the bottom of this vertical line to the bottom of the top-left box. A central box is connected to the top-right box by a horizontal line. Two curved arrows point from the top-left box towards the central box, and two curved arrows point from the top-right box towards the central box.

Витрати

Об'єкт витрат - конкурентні напрями господарської діяльності

Витрати

```
graph TD; A[Витрати] --> B[Поточні витрати]; A --> C[Довгострокові (інвестиційні)];
```

Поточні витрати, пов'язані з вирішенням тактичних задач:

- закупівля сировини та матеріалів;
- їх транспортування та зберігання;
- обслуговування матеріально-технічної бази;
- утримання персоналу;
- Тощо.

Довгострокові (інвестиційні), Пов'язані з вирішенням стратегічних задач:

- будівництво, реконструкція чи придбання нових виробничих приміщень;
- придбання нових машин, обладнання;
- придбання нематеріальних активів, що обслуговують виробничо-збутові процеси;
- тощо.

Витрати

```
graph TD; A[Витрати] --> B[Зовнішні – є грошовими платежами постачальникам ресурсів: оплата сировини, матеріалів, палива, заробітна платня, амортизаційні відрахування та ін]; A --> C[Внутрішні – мають неявний, імпліцитний характер. Вони відбивають використання у виробництві ресурсів, які належать власникам підприємства: земля, приміщення, особиста праця, нематеріальні активи, за які це підприємство формально не платить.]; B --> D[Бухгалтерські витрати]; C --> D; D --> E[Економічні витрати – усі види виплат підприємства постачальникам за ті ресурси, що були використані];
```

Зовнішні – є грошовими платежами постачальникам ресурсів: оплата сировини, матеріалів, палива, заробітна платня, амортизаційні відрахування та ін

Внутрішні – мають неявний, імпліцитний характер. Вони відбивають використання у виробництві ресурсів, які належать власникам підприємства: земля, приміщення, особиста праця, нематеріальні активи, за які це підприємство формально не платить.

Бухгалтерські витрати

Економічні витрати – усі види виплат підприємства постачальникам за ті ресурси, що були використані

СОБІВАРТІСТЬ

Комплексний економічний показник, який об'єднує в собі витрати уречевленої праці, тобто витрати на спожиті засоби виробництва, й витрати живої праці, тобто витрати на заробітну платню робітників підприємства, а також частину чистого прибутку суспільства, яка призначена на соціальне страхування, утримання пенсіонерів, безробітних та медичне страхування.

Важливий узагальнюючий показник, який характеризує ефективність роботи підприємства. У ній відбиваються всі сторони виробничо-господарської діяльності фірми.

Слугує базою ціни товару та її нижньою межею для виробника, щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Підприємство не може встановлювати ціну, нижчу за собівартість, бо в такому разі воно матиме збитки.

До виробничої собівартості продукції включаються:

1. Прямі матеріальні витрати, до складу яких включається вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат;

2. Прямі витрати на оплату праці, до складу яких включається заробітна платня та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат;

3. Інші прямі витрати включають всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і пайових паїв, амортизація тощо;

4. Загальновиробничі витрати включають витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, дільницями тощо); амортизація основних фондів та нематеріальних активів загальновиробничого призначення; витрати на вдосконалення технології й організації виробництва; витрати на опалення, освітлення, водопостачання та інше утримання виробничих приміщень; витрати на обслуговування виробничого процесу; на охорону праці, техніку безпеки та охорону навколишнього середовища тощо.

9.2. Класифікація витрат і структура собівартості.

Класифікація поточних витрат підприємства

Економічні елементи характеризують спожиті ресурси за їх економічним змістом, незалежно від форми та місця використання, тобто сукупність однорідних витрат у грошовому відображенні за їх видами

За
економічними
елементами

- Матеріальні витрати, до яких включаються вартість витрачених у виробництві сировини та основних матеріалів, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, палива та енергії, будівельних матеріалів, запасних частин, тари, допоміжних матеріалів;
- витрати на оплату праці (заробітна платня за окладами та тарифами, премії та заохочення, компенсаційні виплати, оплата відпусток тощо);
- Відрахування на соціальні заходи (відрахування на пенсійне забезпечення, на соціальне страхування, страхові внески на випадок безробіття)
- амортизація (амортизаційні відрахування на відновлення основних засобів та нематеріальних активів);
- інші витрати.

За
функціональним
призначенням

- Витрати, пов'язані з операційною діяльністю;
- Витрати, пов'язані з фінансовою діяльністю;
- Витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю;
- Витрати щодо надзвичайних подій

Калькуляційні статті відображають формування витрат за напрямками діяльності та місцем виникнення.

За калькуляцій-
ними статтями

- Сировина та матеріали;
- Енергія технологічна;
- Основна та додаткова заробітна платня виробничих робітників;
- Утримання та експлуатація машин і механізмів;
- Загальновиробничі (накладні) витрати;
- Підготовка та освоєння виробництва;
- Позавиробничі витрати.

За ступенем
однорідності

- Прості – однорідні за складом, мають єдиний економічний зміст і є первинними;
- Комплексні – різняться за своїм складом і охоплюють кілька елементів витрат.

За способом
Віднесення
на
собівартість

- Прямі – безпосередньо пов'язані з виготовленням певного виду продукції та можуть бути обчислені на одиницю цієї продукції прямо
- Непрямі – витрати, величина яких не може бути прямо обчислена на одиницю продукції, бо вони пов'язані не з виготовленням окремого виробу, а з процесом виробництва загалом.

За ступенем
залежності
витрат від
обсягів
виробництва

- Постійні – є функцією часу, а не обсягу продукції, їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції в певних межах;
- Змінні – витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції

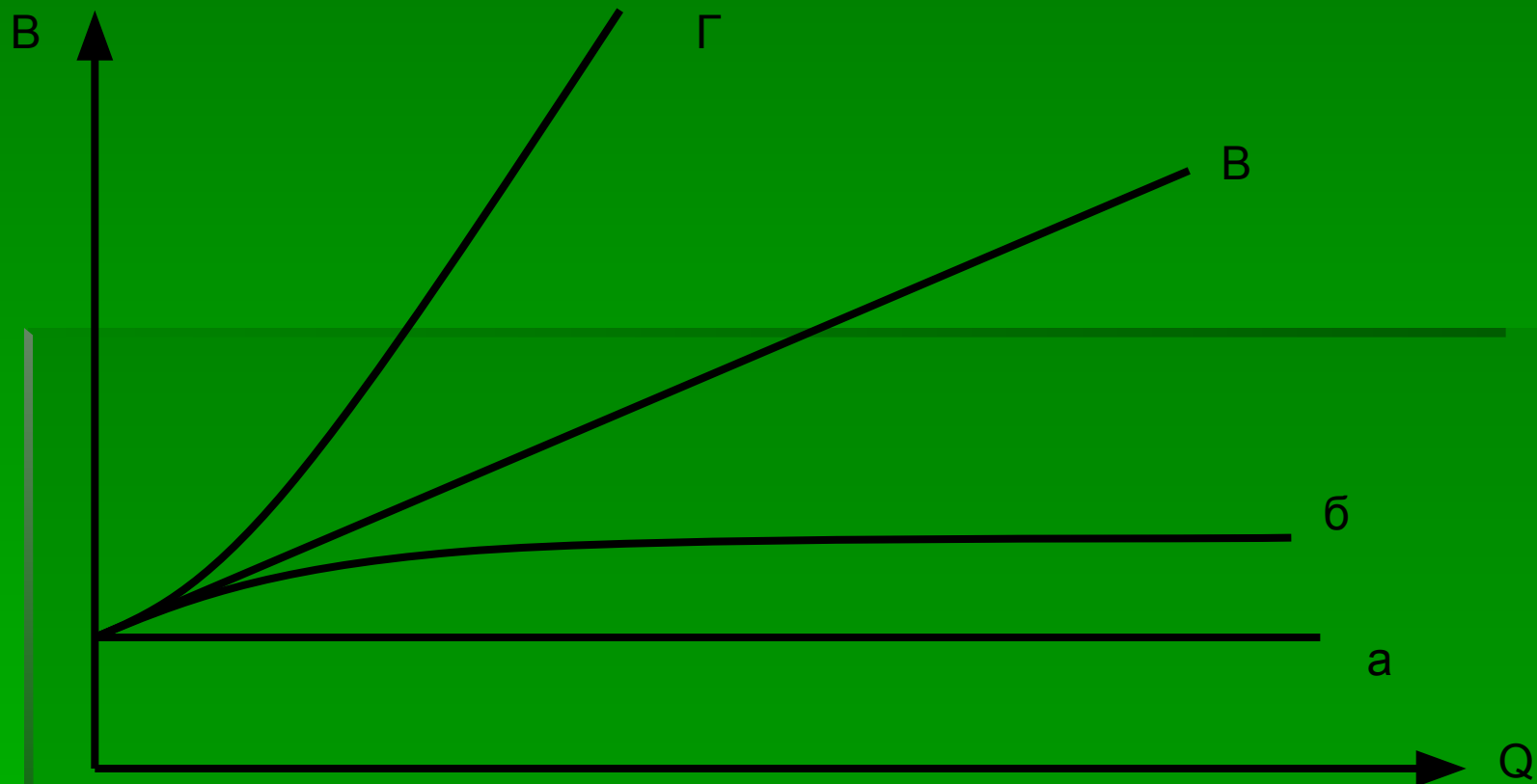

Рисунок - Динаміка витрат (В) залежно від обсягів виробництва (Q): а - постійні витрати; б - прогресуючі витрати (зростають повільніше, ніж обсяг виробництва), а - пропорційні витрата (розмір яких перебуває в пропорційній залежності від обсягів виробництва); г - прогресуючі витрати

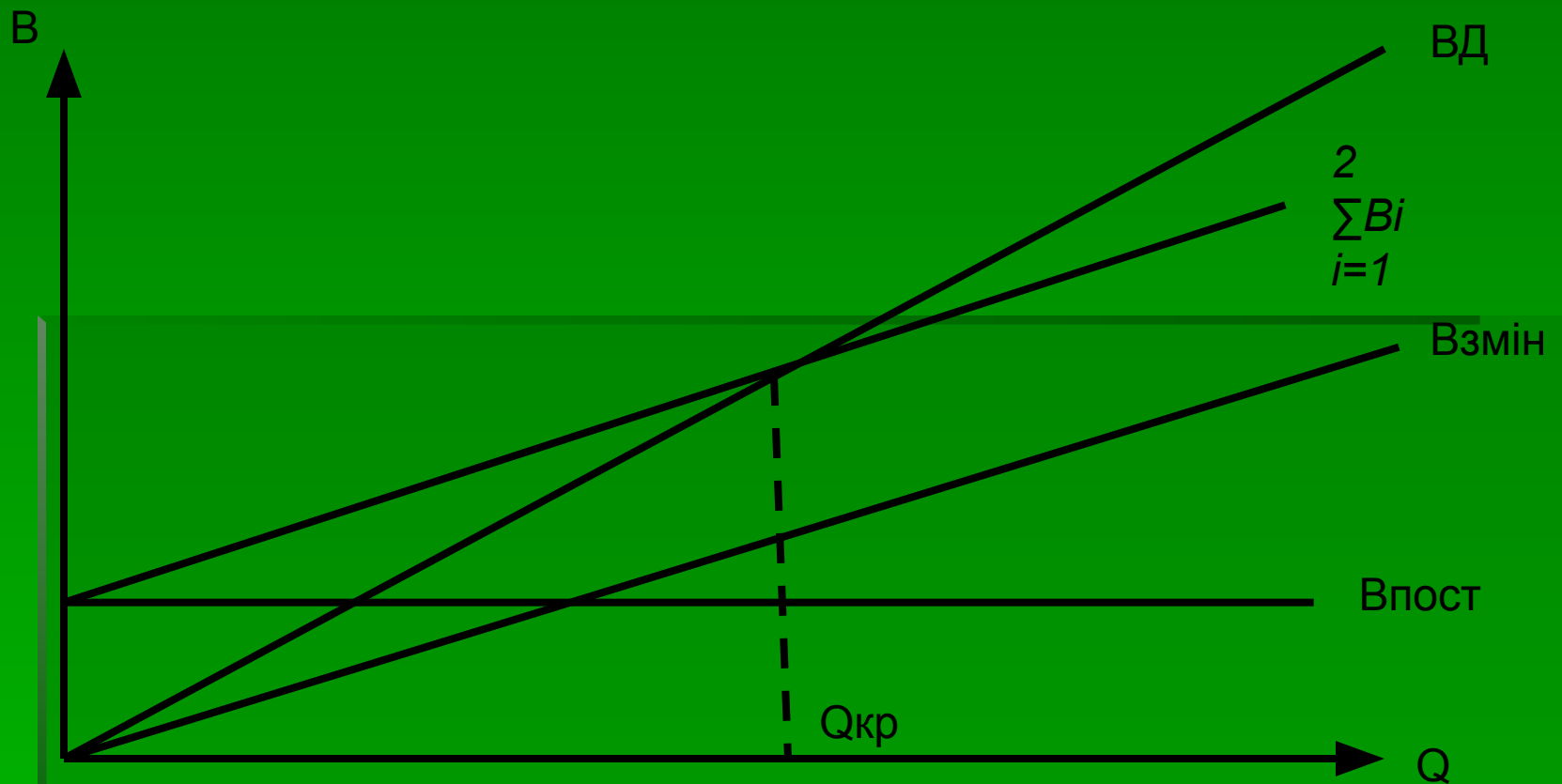

Рисунок — Динаміка витрат і виручки від реалізації продукції залежно від обсягу виробництва:

Q - обсяг виробництва; $Q_{кр}$ — критичний обсяг випуску певної продукції; B - витрати *на* випуск продукції $B_{пост}$ — постійні витрати; $B_{змін}$ — змінні витрати, $\sum B_i$, — сумарні витрати *на* випуск продукції; B_P — виручка від реалізації продукції.

Витрати підприємства (відповідно положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Витрати»)

Класифікація витрат, пов'язаних з операційною діяльністю підприємства (відповідно положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Витрати»)

За функціональним призначенням

Витрати в складі собівартості реалізованої продукції (р.040)

Витрати на збут (р.080)

Адміністративні витрати (р.070)

Інші операційні витрати (р. 070)

Виробнича собівартість

Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати

Наднормовані виробничі витрати

Прямі матеріальні витрати

Прямі витрати на оплату праці

Інші прямі витрати

Загальновиробничі витрати

За елементами витрат

• Матеріальні витрати

• Витрати на оплату праці

• Витрати на соціальні заходи

• Амортизація

• Інші операційні витрати

9.3. Методи визначення собівартості продукції.

Методи визначення собівартості продукції

1. Кошторисні. Собівартість товарної продукції визначають, додаючи до суми кошторису інші витрати, що відносяться на собівартість.

2. Підсумовування попередньо визначеної собівартості окремих виробів:

$$C = \sum_{i=1}^n C_i \times Q_i,$$

де C — загальна собівартість товарної продукції; n — кількість найменувань продукції; C_i — собівартість одиниці продукції; Q_i — загальний обсяг виробництва продукції i -го виду.

3. Пофакторний метод, за яким визначають собівартість продукції з урахуванням впливу різноманітних чинників на її формування.

$$C = C_0 \pm \sum_{j=1}^m \Delta C_j,$$

де C_0 — собівартість планового обсягу товарної продукції за рівнем витрат базового (минулого) періоду. Така собівартість називається розрахунковою; m — кількість факторів, які впливають на собівартість продукції в плановому періоді; ΔC_j — зміна собівартості під впливом різноманітних факторів.

9.4. Калькуляція собівартості

Калькуляція собівартості:

Стаття І.

Сировина та матеріали.

- Витрати матеріалів на виробництво продукції визначаються так:

- $m_v = \sum_{i=1}^n a_i x_i - \sum_{i=1}^n m_{nv} x_i$,
- $\sum_{i=1}^n x_i = 1$

де $\sum_{i=1}^n x_i$ — обсяг випуску продукції i -го найменування в натуральному виразі;

- $\sum_{i=1}^n x_i$ — кількість найменувань виготовленої продукції; M_{nv} — витрати матеріалу на зміну залишків незавершеного виробництва,
- Витрати виробництва за цією статтею:

- $$M_v = \sum_{i=1}^n M'_{pi} x_i - \sum_{i=1}^n M_{vdx} x_i + \sum_{i=1}^n C_{m/} x_i - \sum_{i=1}^n C_{vda} x_i$$

- де M_v — витрати виробництва за статтею «Сировина і матеріали»;
- $C_{m/}$ — ціна придбання сировини та матеріалів i -го виду;
- C_{vda} — ціна реалізації відходів сировини та матеріалів i -го виду;
- M_{vdx} ; — витрати сировини та матеріалів i -го виду, що пішли у відходи; $\sum_{i=1}^n x_i$ — кількість видів, сировини та матеріалів.

Стаття II.

- **Енергія технологічна.**
- Витрати за цією статтею обчислюються за нормами витрат і тарифами на енергію за формулою:

Стаття III.

- **Основна та додаткова заробітна платня виробничих робітників.**
- До цієї статті належать витрати на оплату праці робітників, які безпосередньо виготовляють продукцію.

Стаття IV.

- **Утримання та експлуатація машин і механізмів.**
- Стаття IV є комплексною. Вона охоплює витрати на:
- амортизаційні відрахування на відтворення машин та устаткування;
- електроенергію, пальне, мастильні матеріали для машин та устаткування;
- придбання технологічного інструменту, запасних частин та агрегатів для устаткування;
- ремонт та технологічне обслуговування;
- заробітну платню обслуговуючого персоналу.

Стаття V

- Загальновиробничі (накладні) витрати.
- До неї входять витрати на:
  - управління, виробниче та господарське обслуговування в межах виробництва;
  - заробітну платню з відрахуваннями на соціальні потреби працівників управління, спеціалістів, службовців;
  - амортизаційні відрахування по будівлях і спорудах;
  - охорону праці;
  - техніку безпеки, охорону, протипожежну охорону;
  - дослідження, випробування, винахідництво;
  - підготовку кадрів, адміністративні та канцелярські витрати;
  - відрядження;
  - обов'язкові платежі (страхування майна, платежі за забруднення навколишнього середовища);
  - придбання патентів, ліцензій тощо.
- Розподіляються накладні витрати пропорційно основній заробітній платні виробничих робітників, крім амортизаційних відрахувань. Вони обчислюються окремо та додаються до визначеної суми.
- $С_{\text{накл}} = q \cdot C_{30CH} + Абс$,
- де q — відсоток загальновиробничих витрат у заробітній платі основних виробничих робітників; $Абс$ — амортизаційні відрахування по будівлях і спорудах на їх повне оновлення.

Стаття VI.

- Підготовка й освоєння виробництва.
- До цієї статті належать витрати на:
  - освоєння нових підприємств, виробництв, цехів;
  - підготовку й освоєння нової продукції;
  - підготовчі роботи в добувній промисловості.
- Такі витрати списуються на продукцію рівними частками за встановлений період їх відшкодування.

Стаття VII.

- Позавиробничі витрати.
- До позавиробничих витрат відносять витрати на:
  - маркетингові дослідження;
  - рекламу продукції;
  - заходи щодо стимулювання збуту.

ДОХОД, ПРИБУТОК ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

План

- *10.1.Економічна сутність доходу підприємства.*
- *10.2.Сутність прибутку підприємства, його види.*
- *10.3.Рентабельність підприємства.*

10.1. Економічна сутність доходу підприємства.

Доход є виручкою підприємства від реалізації продукції, послуг та виконання робіт без урахування податку на додану вартість та акцизного збору.

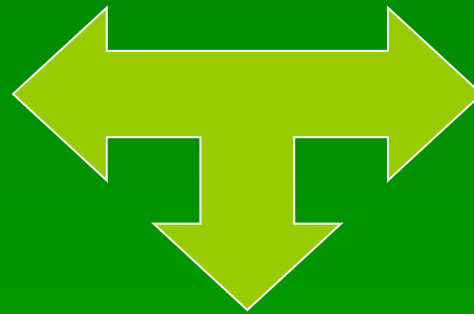
Отримання
доходів

Свідчить про те, що продукція підприємства знайшла свого споживача, що вона відповідає вимогам та попиту ринку за ціною, якістю, іншими технічними характеристиками та властивостями

Створює основу для самофінансування підприємства за умови, що їх розмір достатній для покриття витрат підприємства з виробництва та реалізації товарів та інших видів діяльності, виконання зобов'язань перед бюджетом та утворення чистого прибутку

Доходи підприємства –
джерело розвитку його
діяльності, що забезпечує:

Формування
прибутку як джерела
розширеного
відтворення
діяльності
підприємства

Фінансування усіх
поточних витрат, що
пов'язані зі
здійсненням
господарської
діяльності

Виплату податкових
платежів, що пов'язані зі
здійсненням діяльності

Види доходів підприємства

За характером отримання

- Доходи від звичайної діяльності
- Надзвичайні доходи

За видом діяльності

- Доходи від виробничої діяльності;
- Доходи від посередницької та торговельної діяльності;
- Доходи від інвестиційної діяльності;
- Доходи від фінансової діяльності;
- Доходи від іншої діяльності.

За повнотою та місцем відображення

- Бухгалтерські доходи;
- Приховані доходи.

Джерела отримання доходів

1. Операційні доходи

1.1. від реалізації продукції, робіт, послуг

- від реалізації готової продукції, напівфабрикатів;
- від реалізації товарів;
- від реалізації робіт, послуг

1.2. інші операційні доходи

- від реалізації іноземної валюти;
- від реалізації інших оборотних активів;
- від операційної оренди активів;
- від операційної курсової різниці;
- одержані штрафи, пені;
- відшкодування раніше списаних активів;
- від списання кредиторської заборгованості;
- одержані гранти та субсидії;
- інші доходи від операційної діяльності

2. Доходи від фінансових операцій

- від інвестицій в асоційовані підприємства;
- від спільної діяльності;
- від інвестицій у дочірні підприємства;
- дивіденди одержані;
- відсотки одержані;
- інші доходи від фінансових операцій

3. Інші доходи звичайної діяльності

- від реалізації фінансових інвестицій;
- від реалізації необоротних активів;
- від реалізації майнових комплексів;
- від реалізації неопераційної курсової різниці;
- від реалізації безоплатно одержаних активів;
- інші доходи від звичайної діяльності

4. Надзвичайні доходи

- відшкодування збитків від надзвичайних подій
- інші надзвичайні доходи

10.2. Сутність прибутку підприємства, його види.

ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА

Основна стратегічна мета підприємства

Основна умова функціонування підприємства в ринковій економіці

Основне фінансове джерело розвитку підприємства, науково-технічного удосконалення його матеріальної бази та продукції, усіх форм інвестування

Джерело сплати податків

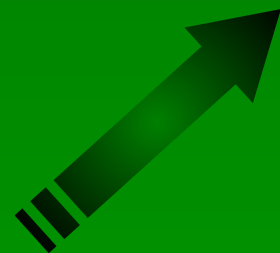
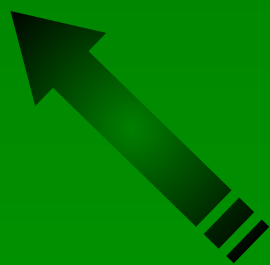
Основний результативний показник діяльності підприємства

Економічний показник, який об'єднує інтереси держави, підприємства, господарюючих суб'єктів, працівника та власника

Кінцевий результат діяльності підприємства, його отримання - обов'язкова умова розширеного відтворення підприємства, забезпечення самофінансування та укріплення його конкурентоспроможності на ринку

Розподільна

Оціночна

Функції прибутку

Стимулююча

Види прибутку

За видом діяльності

Від звичайної (операційної, фінансової та інвестиційної) діяльності

Від надзвичайних подій

За порядком розрахунку

Валовий прибуток

$$Вп = ВР - ПДВ - Аз - Вс$$

ВР - виручка від реалізації продукції; Вс - виробнича собівартість реалізованої продукції; Аз - акцизний збір.

Прибуток від операційної діяльності

$$По = Пв + Доп.ін - АВ - Вз - Воп.ін$$

Доп.ін - інші операційні доходи; АВ - адміністративні витрати; Вз - витрати на збут; Воп.ін - інші оперативні витрати.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування

$$П_{зо} = П_о + Д_к + Д_ф + Д_{ін} - В_ф - В_к - В_{ін}$$

Д_к-доход від участі капіталу; Д_ф-інші фінансові доходи; В_ф-фінансові витрати; В_к-втрати від участі в капіталі; В_{ін}-інші витрати

Прибуток від звичайної діяльності

$$П_з = П_{зо} + П_н$$

Чистий прибуток

$$ЧП = П_з + НП - НЗ - ПНП$$

НП-надзвичайний прибуток; НЗ-надзвичайний збиток; ПНП-податок на надзвичайний прибуток

За
джерело
м

формува
ння

Прибуток від основної (операційної) діяльності

Прибуток від фінансової діяльності

Прибуток від інвестиційної діяльності

**Залежно від
мети
визначення**

Бухгалтерський прибуток

Економічний прибуток

Прибуток як об'єкт
оподаткування

**За методикою
оцінки**

Номінальний прибуток

Реальний прибуток

**Залежно від
розмірів**

Мінімальний прибуток

Цільовий прибуток

Максимальний прибуток

Фактори, які впливають на прибуток підприємства

Зовнішні-фактори, які не залежать від розвитку підприємства

- ◆ Інфляційні процеси;
- ◆ Законодавство;
- ◆ Політика;
- ◆ Науково-технічний та соціальний розвиток регіону;
- ◆ Політика оподаткування та ін.

Внутрішні-фактори, які залежать від діяльності окремого підприємства

Фактори безпосереднього впливу

- ◆ Обсяг продукції, що випускається;
- ◆ Собівартість виробництва;
- ◆ Ціна продукції, що реалізується;
- ◆ Найменування (асортимент) продукції, що випускається;
- ◆ Інші.

Фактори опосередкованого впливу

- ◆ Післяпродажний сервіс;
- ◆ Збільшення або зниження зносу основних виробничих фондів;
- ◆ Реклама;
- ◆ Співвідношення власного та залученого капіталу та ін.

10.3. Рентабельність підприємства.

Система показників рентабельності

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умовні позначення
Re	рентабельність інвестованих ресурсів	
1. Загальний рівень рентабельності підприємства	$P = \frac{P_3}{C} \times 100\%$ $P_3 = \frac{P_3}{O\Phi + OЗ} \times 100\%$	P_3 — прибуток; C — загальна виробнича собівартість; $O\Phi$ — середня величина основних фондів за рік; $OЗ$ — середня величина оборотних коштів
2. Рентабельність виробничих фондів	$P = \frac{P_3}{O\Phi} \times 100\%$	
3. Рентабельність сукупних активів	$P = \frac{Дз}{A} \times 100\%$	A — середня сума активів балансу підприємства
4. Рентабельність власного (акціонерного) капіталу	$P = \frac{Дч}{ВК} \times 100\%$	$Дч$ — чистий прибуток підприємства; $ВК$ — сума власного капіталу
	Рентабельність продукції	
5. Рентабельність продукції	$P = \frac{Дч}{C_T} \times 100\%$ $P = \frac{Ц}{C} \times 100\%$	C_T — повна собівартість товарної реалізованої продукції; $Ц$ — обсяг реалізованої продукції
6. Рентабельність певного виробу	$P = \frac{Ц}{C} \times 100\%$	$Ц, C$ — відповідно ціна і собівартість г'-го виробу

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТ Ь ПІДПРИЄМСТВА

План

- *11.1. Сутнісна характеристика і вимірювання ефективності виробництва.*
- *11.2. Конкурентоспроможність підприємства.*

***11.1. Сутнісна
характеристика і вимірювання
ефективності виробництва.***

ЕФЕКТИВНІСТЬ

Це співвідношення результатів і сукупних витрат

Це співвідношення ефекту і витрат на його досягнення

Це досягнення високих результатів з найменшими витратами

$$\text{Ефективність виробництва} = \frac{\text{Результати}}{\text{Ресурси (витрати)}}$$

Види ефективності виробництва

За методом
розрахунків

- ◆ Абсолютна
- ◆ Порівняльна

За наслідками

- ◆ Економічна
- ◆ Соціальна

За місцем
отримання

- ◆ На рівні підприємства
- ◆ На рівні галузі
- ◆ На рівні народного господарства

За об'єктом
оцінки

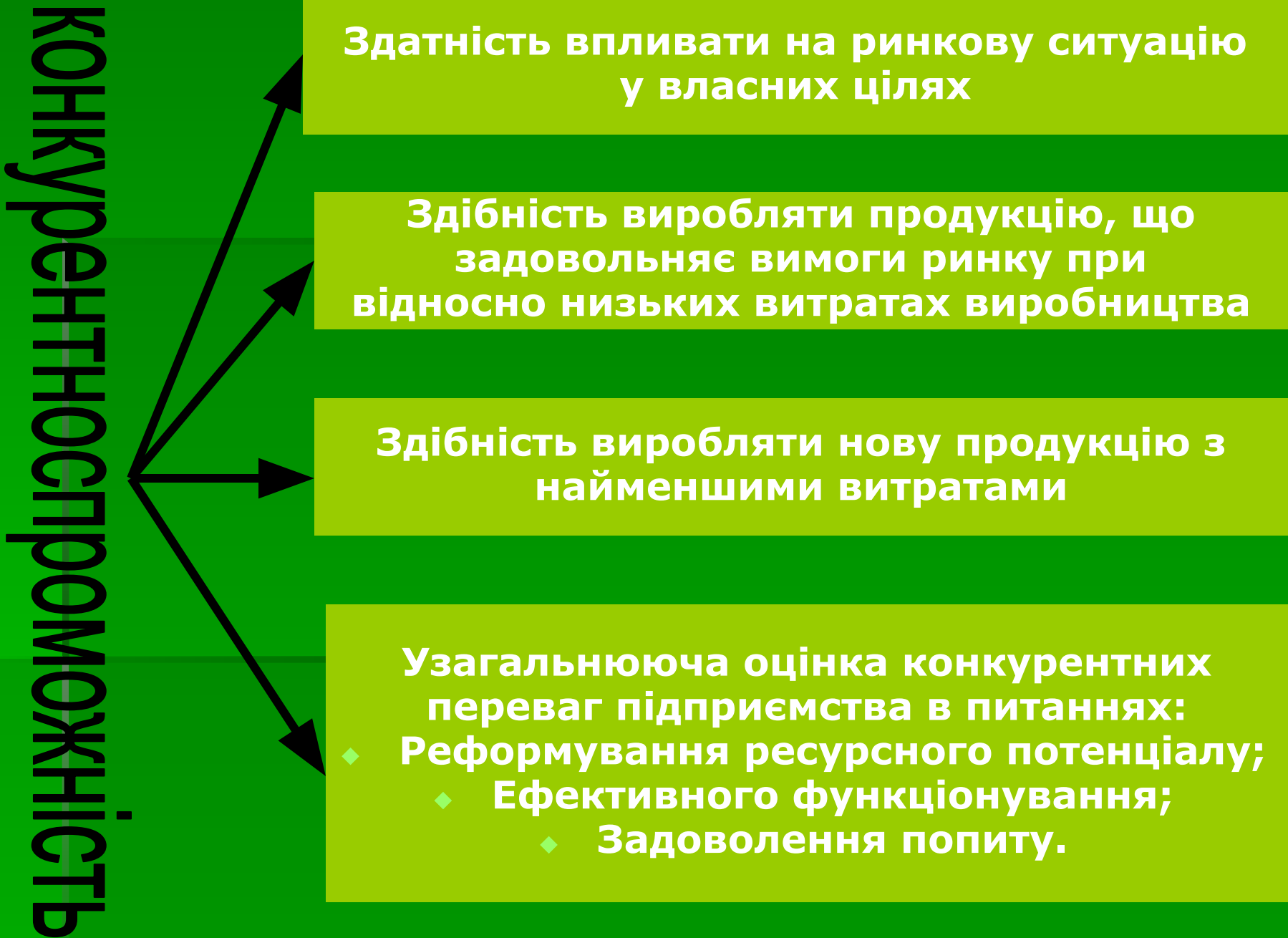
- ◆ Окремого підприємства в цілому
- ◆ Окремих видів ресурсів
- ◆ Окремого виду продукції

11.2.

*Конкурентоспроможність
підприємства.*

КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНІСТЬ

Здатність впливати на ринкову ситуацію у власних цілях

Здібність виробляти продукцію, що задовольняє вимоги ринку при відносно низьких витратах виробництва

Здібність виробляти нову продукцію з найменшими витратами

Узагальнююча оцінка конкурентних переваг підприємства в питаннях:

- ◆ **Реформування ресурсного потенціалу;**
  - ◆ **Ефективного функціонування;**
  - ◆ **Задоволення попиту.**

Напрямки діяльності	Критерії та напрямки оцінки
1. Виробнича діяльність	Обсяг виробництва продукції та її асортимент
	Матеріально-технічне забезпечення
	Виробнича потужність підприємства та ступінь її використання
	Стан матеріально-технічної бази
	Собівартість виробництва
	Організація виробничо-технологічного процесу
	Обсяг послуг
2. Фінансова діяльність	Обсяг та структура капіталу, його ціна
	Рентабельність діяльності та використання капіталу
	Фінансовий стан та платоспроможність підприємства
	Обсяг та склад оборотного капіталу та його використання
	Тривалість операційного циклу та його окремих елементів
	Структура та напрямки використання фінансових ресурсів підприємства
	Рівень та ритмічність виплати дивідендів
	Обсяг та склад інвестиційних вкладень

Напрямки діяльності	Критерії та напрямки оцінки
3. Кадрова робота	<p data-bbox="452 94 1773 142">Забезпеченість робочою силою (укомплектованість штатів та їх відповідність потребам)</p> <p data-bbox="452 149 1773 235">Продуктивність та ефективність праці</p> <p data-bbox="452 242 1773 328">Рівень заробітної платні та соціальних виплат, їх відповідність ринковому рівню</p> <p data-bbox="452 335 1773 425">Стабільність складу колективу (плинність кадрів та їх причини) та інше</p>
4. Комерційна діяльність	<p data-bbox="452 432 1773 518">Асортиментна політика</p> <p data-bbox="452 525 1773 611">Цінова політика</p> <p data-bbox="452 618 1773 704">Рекламна діяльність</p> <p data-bbox="452 711 1773 796">Організація господарських зв'язків, їх стабільність та ефективність</p> <p data-bbox="452 803 1773 889">Характер комерційних угод та їх ефективність</p> <p data-bbox="452 896 1773 996">Конкурентоспроможність реалізованої продукції (торгова марка, швидкість реалізації) та інше</p>
5. Організаційна та управлінська діяльність	<p data-bbox="452 1003 1773 1089">Система планування</p> <p data-bbox="452 1096 1773 1182">Оперативне управління</p> <p data-bbox="452 1189 1773 1275">Професійний рівень керівників та спеціалістів</p> <p data-bbox="452 1282 1773 1368">Раціональність оргструктури</p> <p data-bbox="452 1375 1773 1425">Інформаційне забезпечення, технологія управління та інше</p>

Метод різниць

**Метод
еталону**

**Методи оцінки
Конкурентос-
проможності**

Метод балів

Метод рангів

